

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİMDALI
TARİH ÖĞRETİMİ BİLİMDALI

113196

SOSYAL BİLGİLER DERSİ TARİH ÜNİTELERİNDE BİR YÖNTEM OLARAK
SÖZLÜ TARİH

YÜKSEK LİSANS TEZİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

HAZIRLAYAN
İBRAHİM SARI

113196

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. MUHAMMET ŞAHİN

ANKARA-2002

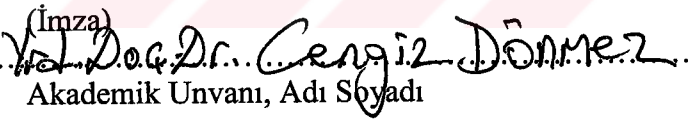
JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

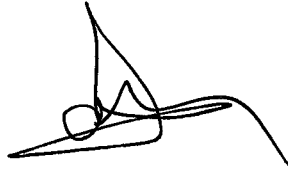
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne

İbrahim SARI'ya ait "Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Ünitelerinde Bir Yöntem Olarak Sözlü Tarih" adlı çalışma jürimiz tarafından Tarih Eğitimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza)
Başkan...
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(İmza)
Üye...
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(İmza)
Üye...
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

ÖZET

Bu araştırmada literatür araştırması yöntemi kullanılmış olup araştırma, giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Giriş kısmında, sosyal bilim ve sosyal bilgiler kavramları ele alınarak, sosyal bilgiler öğretimi ve bununla ilişkili olarak tarih öğretimi kavramları üzerinde durulmuştur.

I. Bölümde, akademik tarih ile sözlü tarih arasındaki ilişkinin, Amerika, İngiltere ve Almanya örneklerinden yola çıkarak gelişim süreci işlenmiş, sözlü tarih ile sözlü gelenek arasındaki fark belirlenmiş ve sözlü tarihin akademik tarihe etkisi tartışılmıştır.

II. Bölümde, sözlü tarihin eğitim ile bağlantısı ele alınarak İngiltere ve Amerika'daki okullarda uygulanan sözlü tarih etkinliklerine bakılmış ve Türkiye'de nasıl uygulanabileceği tartışılmıştır.

III. Bölümde ise sözlü tarih uygulamaları için tavsiyeler ve uygulama soruları vardır.

Araştırma, sözlü tarih yöntemine dayalı tarih öğretimi ile tarih derslerinin daha ilginç ve zihinlerde daha kalıcı olabileceğini savunmaktadır.

SUMMARY

This study which includes introduction, three parts and conclusion was conducted by using literature research.

Introduction part, the concepts of social science and social studies were taken, social studies teaching and related to it history teaching were mentioned about.

In first section the development of relationship between academic history and oral history was searched with the help of the examples in America, England and Germany; difference between oral history and oral tradition was determined; and the impact of oral history on academic history was discussed.

In second section, oral history activities that are performed in the schools of America and England were searched taking the interaction between oral history and education. And also how oral history can be applied in Turkey was discussed.

In third section there are advices about the application of oral history and the questions about it.

This study as a result suggest that history courses would be more interesting with history teaching, which is relied on oral history method.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
SUMMARY	İı
İÇİNDEKİLER.....	İn
ÖNSÖZ.....	Vı

GİRİŞ 1

1. Sosyal Bilimler	1
2. Sosyal Bilgiler	3
3. Sosyal Bilgiler Ve Sosyal Bilimler Kavramlarının Oluşumu	4
4. Sosyal Bilgilerin Türkiye’deki Gelişimi	6
5. Sosyal Bilimler İle Sosyal Bilgiler Arasındaki Farklılıklar	8
6. Sosyal Bilgiler Öğretiminin Genel Amaçları	10
7. Sosyal Bilgiler Öğretimi İçersinde Tarih Öğretimi	12

I. BÖLÜM 15

1. Akademik Tarih Ve Sözlü Tarih.....	15
2. Sözlü Tarih Nedir?	21
3. Sözlü Tarihin Gelişimi	26
3.1. Amerika’da Sözlü Tarih	26
3.2. İngiltere’de Sözlü Tarih.....	30
3.3. Almanya’da Sözlü Tarih.....	34

3.3.1. Araştırma Projeleri Ve Konuları.....	36
3.4. Türkiye’de Sözlü Tarih	39
4. Sözlü Gelenek.....	41
5. Niçin Sözlü Tarih?	44
6. Sözlü Tarih Görüşmelerinde Yöntem	47

II. BÖLÜM

49

1. Eğitimde Sözlü Tarih.....	49
2. Okullarda Sözlü Tarih Etkinliklerinin Yürütülmesinde Kullanılacak İlkeler.....	51
3. İngiltere’de Okullarda Uygulanan Sözlü Tarih Etkinlikleri	53
4. Amerika’da Okullarda Uygulanan Sözlü Tarih Etkinlikleri	56
5. Türkiye’de Eğitim Amaçlı Sözlü Tarih	60

III. BÖLÜM

63

1. Uygulanabilecek Örnek Sözlü Tarih Projeleri ve Sözlü Tarih Görüşme Soruları.....	63
1.1. Yerel Toplumun Sözlü Tarih Arşivi Projesi	65
1.2. Kültürel Gazetecilik Projesi.....	66
1.3. Yerel Medya İçin Ürünler Projesi.....	67
1.4. Yerel Toplum Müfredat Program Materyalleri Projesi.....	69
1.5. Tarihi Problemlerin Araştırılması Projesi.....	70
2. Görüşme Yapan Kişiler İçin Bir Rehber Taslağı.....	71

2.1. Örnek Sorular.....	71
2.1.1. Ev Halkı: Temel Bilgiler	71
2.1.2. Aile Etkinlikleri	73
2.1.3.Çocuk Oyunları	74
2.1.4. Okul Faaliyetleri.....	75
2.2. Sözlü Tarih Görüşme Soruları	77
2.2.1. Çocukluğun Geçtiği Ev Hakkında Sorular	77
2.2.2. Çocukluk Yemekleri Hakkında Sorular	79
2.2.3.Çocukluk Hayatı İle İlgili Sorular.....	80
SONUÇ	81
KAYNAKÇA	84
EKLER	

ÖNSÖZ

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü, Tarih Eğitimi Yüksek Lisans Çalışma Programı için hazırlamış olduğum, “Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Ünitelerinde Bir yöntem Olarak Sözlü Tarih” başlıklı bu çalışma temel olarak üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde sözlü tarih ve akademik tarihin karşılaştırmalı gelişimi, ikinci bölümde sözlü tarih eğitim ile ilişkilendirilmiş ve okullarda uygulanan sözlü tarih etkinlikleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise uygulanabilecek örnek sözlü tarih projeleri ve sözlü tarih görüşme soruları verilmiştir.

Bu araştırmanın alanda yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Çalışmanın her aşamasında ilgilenerek yardımlarını esirgemeyen ve her konuda destek bulduğum sayın hocam Yard. Doç. Dr. Muhammet ŞAHİN’e teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca bu alanı bana sevdiren sayın hocam Prof. Dr. Mustafa SAFRAN’a teşekkürlerimi iletmek isterim. Araştırmamı hazırlarken desteklerini gördüğüm Dr. Bahri ATA ve Araş. Gör. Hüseyin KÖKSAL’a da teşekkür ederim.

Bütün araştırma ve çalışmalarımnda her zaman sabır gösterip destek veren eşime minnettarım.

Ocak 2002

İbrahim SARI

GİRİŞ

1. SOSYAL BİLİMLER

İnsanın birincisi doğal, ikincisi onun tarafından hem doğa hem de diğer kişilerle etkileşimi sonucu oluşturduğu toplumsal olmak üzere iki çevresi vardır. Bu iki çevre onun var olmasını, yaşantısını idare ettirmesini, bir bakıma da insan olmasını sağlar. Birinci çevreyi doğa bilimleri, ikinci çevreyi ise sosyal bilimler incelemeye çalışmaktadır.

Sosyal bilimler yukarıdaki izahata göre bakıldığında; insan tarafından üretilen gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen derin bilgiler olarak tanımlanabilir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere sosyal bilimler, insan tarafından meydana getirilen gerçekle uğraşmaktadır (Sönmez, 1996:2).

Diğer bir tanıma göre sosyal bilimler, bilimsel bir tutumla toplumların incelendiği disiplinlerdir; ilgilendiği esas konu, gruplar içinde oluşan insan etkinliğidir; amaç beşerî anlayışın gelişmesidir (Köstüklü, 1999:9).

Ayrıca, sosyal bilimler, bir topluluğun üyesi olarak fertlerin faaliyetlerini ele alan fikrî veya kültürel ilimlerdir. Sosyal bilimler, insan ve cemiyeti alakadar eden ilmî tetkîk ve araştırmalarla elde edilen bilginin heyet-i mecmuasıdır (Moffatt, 1957:1). şeklinde de tanımlanmaktadır. Bu tanımlar çoğaltılabilir.

Günümüzde ve geçmişte toplumsal yaşam içinde insanın insanla, çevresi ile ve kurumlarla ilişkilerini inceleyen bir çok disiplin bulunmaktadır. Bu disiplinler sosyal bilimler adı altında toplanabilir.

Kişilerin ihtiyaçları ile toplumun beklentileri arasındaki dengeyi sağlamada insanlara gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazandırma açısından sosyal bilimlere önemli sorumluluklar düşmektedir. Çağdaş anlayışa göre sosyal bilimler, bu sorumlulukları yerine getirmede çok yönlü, disiplinler arası bir yaklaşım izlemektedir. Kişilere belli bilgi edinme yollarını ve belli beceri kazandırma ile bunu toplumlar arası bir etkileşim ortamı içinde sürdürme amaçlarına öncelik vermektedir. (Paykoç, 1991:2; Safran, 1993:2). Genel manada ifade ettiğimizde, insan tarafından meydana getirilen gerçekler ve toplumsal olgular sosyal bilimlerin alanıdır.

İnsan tarafından oluşturulan gerçekler, doğumdan ölüme, evlenmeden boşanmaya, savaştan barışa, devlet kurmadan yıkmaya kadar en basitinden en zora pek çok olguyu içerebilir.

“Sosyal bilimler” dendiği vakit fen, matematik, güzel sanatlar ve felsefe disiplinlerinin dışında yer alan ve insan ve insanın oluşturduğu olguları konu alan disiplinler akla gelmelidir. İnsanî veya beşerî bilimler veya davranış bilimleri olarak da sınıflandırılan bu disiplinleri, hukuk, tarih, coğrafya, psikoloji, sosyoloji, eğitim, antropoloji, ekonomi, siyasi bilimler v.s. olarak sayılabilir (Köstüklü, 1999:9; Sönmez 1996:2; Erden, 1995: 34).

Birçok ülkede kullanılmakta olan “sosyal bilimler” kavramı ülkemizde de kullanılmaktadır. Ortaöğretim düzeyinde sosyal bilimler öğretimi, tarih, coğrafya, arkeoloji ve sosyoloji gibi ayrı ayrı dersler olarak gerçekleştirilmektedir.

Çağdaş sosyal bilimler programları güncel sorunlara göre biçimlendirilmekte, kapsamlı ve yöntemi çevredeki değişmelere ve gelişmelere göre oluşturulmaktadır. Bu da kişilerin uyumlu yaşayabilmeleri, kendilerini yetiştirebilmeleri ve çevrelerine katkıda bulunabilmeleri için kazanmaları gerekli olan beceriler üzerinde incelemeleri gerektirmektedir. (Paykoç, 1991:7).

2. SOSYAL BİLGİLER

Sosyal bilgiler, toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonunda elde edilen derin bilgiler olarak tanımlanabilir. Toplumsal gerçek denildiğinde, toplumsal yaşamı düzenleyen her türlü etkinlik akla gelebilir. İnsanın yaşamında kullandığı ve zorunlu olan, onun daha kolay, rahat, mutlu yaşamasını kendini gizli yetenekleri doğrultusunda geliştirip gerçekleştirmesini sağlayan tüm toplumsal olgular ve ilişkiler bu kavramın kapsamı içine girebilir. Bir bakıma tüm sosyal bilimlerin felsefe ve diğer etkinliklerin kesiştiği bir alan olarak düşünülebilir (Sönmez, 1996:3).

Gerçekte sosyal bilgiler, eğitim alanının yarattığı bir kavramdır. Bu disiplinler arası alan, sosyal bilimler alanındaki kavramsal ve bilimsel gelişmelerin eğitim süreci içinde ele alınarak bireyin toplum içinde gelişmesini, yetiştirilmesini amaçlar.

Sosyal bilgiler, okul programlarında, sosyal bilimlerin yöntemlerini, içeriğini ve bulgularını oldukça basit bir düzeyde ele almakta bireyin, toplumda yaşayış ve davranışları, temel gereksinimleri ve bunları gidermek için yaptıklarını, oluşturulan kuruluşları ve değerleri işlemektedir (Özoğlu, 1987:7).

Sosyal bilgiler bütün çeşitlilikleriyle yeryüzüne bağlı olayları tanıtan, bunların oluş sebeplerini açıklayan, vatandaşlık hak ve ödevlerini sorumluluklarının neler olduğunu belirten kısaca insan ve onun sosyal ve fizikî çevresiyle geçmişte, günümüzde ve gelecekteki etkileşimini ortaya koyan bilgilerdir (Çakıroğlu, 1987:449). şeklinde de tanımlanmaktadır.

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere sosyal bilgilere çeşitli sosyal bilim dallarından özet olarak seçilmiş, öğrencilerin seviyelerine göre sadeleştirilmiş konuları kapsayan ve ilk öğretim bölümlerinde okutulan dersin adıdır; denilebilir.

3. SOSYAL BİLGİLER VE SOSYAL BİLİMLER KAVRAMLARININ OLUŞUMU

Sosyal bilimlerin insan tarafından oluşturulan gerçeğe uğraştığından bahsedilmişti. Buna dayanarak sosyal bilimlerin insanlığın başlangıcından itibaren varolduğu söylenebilir.

İnsanların doğaları, birbirleriyle ve manevî güçlerle olan ilişkileri, oluşturdukları ve içinde yaşadıkları toplum yapıları üzerinde zihinsel çalışma yapılabileceği düşüncesi, en az yazılı tarih kadar eskidir. Ayrıca kuşaktan kuşağa aktarılıp tarihin bir aşamasında yazıya geçirilmiş sözlü bilgeliği de unutmamak gerekir. Şüphesiz bu bilgelik büyük ölçüde, tanrı buyruğu yada sonsuz bazı doğrulardan çıkan akılcı sonuçlar gibi sunulmuş olsa da, dünyanın şu yada bu yöresinde çok uzun sürelerde yaşanmış insan deneyimlerinin zenginliğinden seçilerek türetilmiş bir sonuçtur. Bugün sosyal bilimler dediğimiz şey bu bilgeliğin mirasçısıdır (Gulbenkain Komisyonu, 1996:11).

Sosyal bilgiler kavramı ise ilk kez Amerika Birleşik Devletlerinde, 1892 yılında toplanan Ulusal Eğitim Konseyi tarafından ele alınmıştır. Bu konsey ulusal toplum anlayışını oluşturmak üzere sosyal bilgiler dersini düzenlemiştir. Sosyal bilgiler dersinin programı tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinden oluşturulmuş ve toplumun gereksinimlerine göre içerik yeniden yapılandırılmıştır (Sönmez, 1996:7).

Bu kavramın kabulü ise ilk kez yine A.B.D.'de 1916 yılında Milli Eğitim Derneği'nin "Orta Dereceli Okulu Teşkilatlandırma Komisyonu Sosyal Bilgiler Komitesi" tarafından gerçekleştirilmiştir. Komite bu kavramı; "mevzuu doğrudan insan cemiyetinin teşkilatına ve tekamülüne ve içtimai birliklerin bir uzvu olması dolayısıyla insana dair bilgiler, sosyal bilgilerdir" şeklinde tanımlamıştır (Moffatt, 1957:18; Köstüklü, 1999:9).

Sosyal bilgiler eğitiminin ne zaman ve nerede başladığı da kesin olarak bilinmemektedir. Yalnız, "insanoğlu varolduğu andan itibaren hem fen, hem de sosyal bilimler eğitimi başlamıştır" denebilir. Çünkü insan, doğal ve toplumsal bir ortamda doğar, büyür, gelişir, yaşlanır ve ölür. Bu süreç içinde ona en azından yiyecek bulmak, yemek, içmek, giyinmek, kendini savunmak gibi etkinliklerle ilgili bilgi, beceri ve duygular kazandırılır. Eğer bu olmazsa kişi yaşamını sürdüremez. Tüm bu etkinlikler doğada ve bir toplum içinde olmaktadır. İnsan yaşamak için hem doğanın, hem de toplumun bazı ilkelerini öğrenmek zorundadır. Durum böyle ele alınınca, "sosyal bilimler insanoğlunun yaşamı kadar eskidir" savı ileri sürülebilir.

Özetle sosyal bilimler insanoğlunun varlığından itibaren başlamıştır. Sosyal bilgiler de sosyal bilimlerin yalınlaşmış hali olduğu için insanoğlu tarafından bir ders olarak olmasa da varlıklarının ortaya çıkmasıyla öğrenilmeye başlanmıştır; denilebilir.

4. SOSYAL BİLGİLERİN TÜRKİYEDEKİ GELİŞİMİ

ABD 'inde başlatılan Sosyal Bilgiler alanındaki gelişmeler diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de etkili olmuştur. Türkiye'de Cumhuriyet döneminden itibaren ilkokullarla ilgili çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. 1926 programında “ilk mektebin başlıca maksadı genç nesli muhitine faal bir halde intibak ettirmek suretiyle iyi vatandaşlar yetiştirmektir” ilkesi temele alınmış; tarih, coğrafya ve yurt bilgisi derslerine her biri ikişer saatten haftada altı saat olmak üzere 4. ve 5. sınıflarda yer verilmiştir. 1962 program taslağında ilkokulun amacı “kişisel, insanlık münasebeti, ekonomik ve toplumsal hayat” bakımlarından belirlenmiş, tarih, coğrafya ve yurt bilgisi derslerinin yerine toplum ve ülke incelemeleri dersi konulmuş; ders saatleri dördüncü sınıfta 6, beşinci sınıfta 5 saat olarak saptanmıştır. 1968 programında ise, dersin adı sosyal bilgiler olarak tekrar değiştirilmiş, dördüncü ve beşinci sınıflarda beş saat olarak okutulmuştur (Sönmez, 1996:7).

Türkiye'de sosyal bilgiler alanındaki gelişmelerden kısaca bahsedildikten sonra, ülkemizdeki sosyal bilgilerin tanımını şöyle yapılabilir:

Sosyal bilgiler vatandaşlık eğitimi programı; Türk demokratik toplumundaki sorumluluk sahibi vatandaşların görevlerine uygun amaçlar üreten, içeriğini tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi konularını ilişkilendirerek oluşturan, yaşam boyu sürecek vatandaşlık becerileri sunan bir eğitim planıdır (Barth ve Demirtaş, 1997:1.6).

Türkiye'de sosyal bilgiler programı, temelde etkin ve üretken vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlar. Bu amaçları gerçekleştirmede şu anda ülkemizdeki sosyal bilgiler vatandaşlık eğitiminde hakim olan üç ayrı yaklaşım tarzı bulunmaktadır; hayat bilgisi 1-3. sınıflar, sosyal bilgiler 4-5. sınıflar, milli bilgiler 6-7. sınıflar,

vatandaşlık ve insan hakları, Türkiye Cumhuriyeti tarihi ile devrimler ve Atatürk ilkeleri 8. sınıfta okutulan derslerdir (Barth, Demirtaş, 1997:1.1).

Türk eğitim sisteminde sosyal bilimler öğretiminin amaçları, köklü geleneğimiz ve eğitim sistemimizin dayandığı temellerle, ilkeler doğrultusunda belirlenmiştir. Milli Eğitim Kanunu, ilköğretim birinci ve ikinci basamaklarındaki sosyal bilgiler dersinin amaçlarıyla açıklamaları ve orta öğretim kurumlarındaki tarih, coğrafya ve felsefe grubu derslerinin programları incelendiğinde, değişen, toplum içinde insanın gelişimi ve yurttaşlık eğitimi gibi temel boyutların açılarak ele alındığı ve vurgulandığı görülmektedir (Safran, 1993:4).

Sonuç olarak sosyal bilgiler dersi ülkemizde 1968 yılından itibaren programlarda yerini almış ve bu dersi okutmakla Milli Eğitimimiz iyi vatandaşlar yetiştirmeyi amaç edinmiştir.

5. SOSYAL BİLİMLER İLE SOSYAL BİLGİLER ARASINDAKİ FARKLILIKLAR

Sosyal bilimler ile Sosyal bilgiler arasında kesin bir ayrım yapmak mümkün değilse de eğitim ve öğretim açısından her iki kavram farklı olarak ele alınmakta olup, amaç, metot ve içerik bakımından farklı özelliklere sahiptirler.

Sosyal bilimler konu alanlıdır ve bunlar arasında tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi yer almaktadır. Sosyal ilişkileri zaman ve mekan içinde inceleyen kişilere sosyal bilimci adı verilir. Sosyal bilimlerle uğraşan sosyal bilimcilerin esas işi toplumlarla ilgili yeni bilgi ve fikirler üretmektir.

Sosyal bilimler insan davranışlarını çeşitli yönlerden, nesnel bir yaklaşımla inceleyen alanlardan oluşmaktadır. Buna bağlı olarak da, sosyal bilimlerin içeriği, kendi aralarında bağlantılı ve karmaşık bir çok sosyal insan yaşantısından türetilmiştir (Barth ve Demirtaş, 1997:1.5).

Sosyal bilimciler, iyi vatandaşların yetişmesi konusuyla ve ortaokul ve liseler de okuyan öğrencilere verilecek, yaşadıkları demokratik toplumda yararlı olabilecek bir dizi önemli bilgiyle de ilgilenirler (Köstüklü, 1999:10).

Sosyal bilgiler ise, gerçekte eğitim alanının yarattığı bir kavramdır. Bu disiplinler arası alan, sosyal bilimler alanındaki kuramsal ve bilimsel gelişmelerin eğitim süreci içinde ele alınarak bireyin toplum içinde gelişmesini, yetiştirilmesini amaçlar (Paykoç, 1991:2).

Sosyal bilgiler bu yüzden bir okul öğretim programıdır. İlk ve ortaöğretimde sosyal davranış bilgilerine ağırlık veren bir ders yada öğretim programıdır. Sosyal bilgiler alanında çalışan kişiye de sosyal bilgiler eğitimcisi unvanı verilir (Barth ve Demirtaş, 1997:1.6).

Sosyal bilgiler, konu ve temaların öğretilmesinde, sosyal bilimlerden daha çok kullanılır; sosyal bilimler daha çok ayrı ayrı disiplinler olarak öğretilir. Sosyal bilgiler daha çok ilköğretimde verilir. Sosyal bilimler ise ortaöğretim (lise) ve üniversitelerde öğretilir (Köstüklü, 1999:10).

Sosyal bilgiler eğitim programı, özellikle vatandaşlık eğitimine ağırlık verir. Sosyal bilgiler kapsamında ağırlık, disiplinler arası ve bütünleştirilmiş bir eğitim programı yoluyla vatandaşlık kavramının geliştirilmesine verilmiştir (Barth ve Demirtaş 1997:1.6.).

Sonuç olarak sosyal bilimler, insan ilişkilerini incelerken, sosyal bilgiler bir okul eğitim programı olup, demokratik düzende vatandaşlık eğitimi programının bir bölümü olarak insan ilişkileri konusu üzerinde durmaktadır. Bundan da anlaşılacağı gibi sosyal bilgilerin temelini sosyal bilimler oluşturmaktadır. Program yönünden sosyal bilgiler terimi ise, sosyal bilimlerden alınan muhtevaya dayanarak oluşturulan üniteleri ihtiva eden programı belirtmek için kullanılmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse sosyal bilgiler, öğretim amacıyla sosyal bilimlerden seçilmiş, basitleştirilerek ve düzenlenmiş konulardır.

6. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNİN GENEL AMAÇLARI

Sosyal bilgiler insan topluluklarının içinde yaşadıkları dünya ve halk hakkındaki anlayışlarını genişletmek maksadıyla sosyal görüşlerin oluşmasını talep eder. Eğitimin başlıca hedeflerinden biri sosyal tesir ve iyi bir vatandaş yetiştirmektir. Dolayısıyla amacı da demokratik yaşayışın değerini anlayabilmeleri için öğrencilerin zihinlerini ve karakterlerini kuvvetlendirmek olacaktır. İlmî ve teknik yetenek değerli olabilir, fakat sosyal bilgi çok daha önemlidir. İnsan ve topluma verilen önem artmıştır. Sosyal bilgilerin gayesi vatandaşlığı güçlendirmek ve ferdin kendisine, ailesine ve devlete karşı olan mesuliyetini daha kuvvetli hissettirmektir (Moffatt, 1957:20).

Safran (1993: 4)'a göre de sosyal bilgiler öğretiminin amaçları, köklü geleneğimiz ve eğitim sistemimizin dayandığı yasal temellerle, ilkeler doğrultusunda belirlenmiştir. Milli Eğitim Kanunu, ilköğretim birinci ve ikinci basamaklarındaki sosyal bilgiler dersinin amaçlarıyla açıklamaları ve ortaöğretim kurumlarındaki tarih, coğrafya ve felsefe grubu derslerinin programları incelendiğinde değişen toplum insanın gelişimi ve yurttaşlık eğitimi gibi temel boyutların açılarak ele alındığı ve vurgulandığı görülmektedir.

Bu temel boyutları Paykoç (1991: 7), Köstüklü (1999: 17) ve Erdem (1995:15)'in önerileriyle şöyle sıralayabiliriz:

- Kişilik gelişimi

- İnsanların birbiriyle ilişkileri
- Ekonomik verimlilik
- Yurttaşlık görevleri ve sorumlulukları
- Değişme ve hayatla başa çıkma
- Dünyayı, yurdu ve çevreyi tanımak için bilgi birikiminden yararlanma

Yukarıda yer alan amaçlar incelendiğinde, sosyal bilgiler dersinin öğrenciyi toplumsal yaşama hazırlamayı amaçladığı ve sosyal bilgiler alanındaki hemen hemen tüm disiplinler ile ilişkili olduğu kolayca görülmektedir. Amaçlar çok genel olarak ifade edilmekle birlikte, sosyal bilgiler alanında kazanılması gereken önemli bilgi ve becerilere işaret etmektedir.

7. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ İÇERSİNDE TARİH ÖĞRETİMİ

Tarih sosyal bilimlerin bir dalıdır. Bu nedenle tarih öğretimi ile sosyal bilgiler öğretimi bir çok noktada çakışan özelliklere sahiptir. Tarihin sosyal bilgiler alanı içinde özel bir yeride vardır. Gerek ülkemizde gerekse öteki ülkelerde tarih başlı başına bir alan olarak okutulmaktadır.

Tarih geçmişİ anlatır, günü açıklar ve geleceğı aydınlatır. Diğer sosyal bilgilerin esasını hazırladığı için orta dereceli okul sosyal bilgiler programına her yönden hükmeder. Orta dereceli okullardaki tarih, öğrenciyi modern dünyaya hazırlayacak bir rehber olmalıdır. Tarih günümüzü anlayabilmek için geçmiş hakkında yeterli derecede lüzumlu bilgiyi ihtiva etmeli ve zahmete değer bir bilginin kaynağı olmalıdır. Tarihimizi bilmek milletimizin geçirdiğı merhaleleri anlamak bakımından çok lüzumludur.

Canlı, enteresan ve ilham verici bir mevzu olan tarih öğrenciye çok zaman kuru, manasız ve tabii cazibesi kaybolmuş tarzda anlatılır. Tarih öğretiminin iyi olmasında rol oynayan üç nokta vardır. Her türlü tarihi malumatı olan tarihi olaylara karşı alaka duyan ve aynı alakayı karşısındaki öğrencide uyandırmak isteyen bir öğretmen; ek okumalar için kitaplarla beraber zengin, enteresan ve en yeni öğretim araçları ve nihayet cazip ilham verici bir tertip tarzı sunmalıdır (Moffatt, 1957:152).

Tarih öğretimi, genç nesillerin millî ruh yapılarını meydana getirmekte, onlara kendi geçmişlerinin bütün kültür ve değerlerini öğretmekte, mensup oldukları milletin medeniyet alemindeki rolünü ve payını belirtmektedir (Safran, 1993:4).

Tarih öğretiminde, genel olarak, çağdaş yada yakın tarihe ve güncel olaylara ağırlık verilmesi yararlı olur. Böyle bir yaklaşımla öğrencilerin geçmişi daha iyi anlamaları, bugünkü sistemin geçmişin ürünü olduğunu kavramaları ve değişimi

görmeleri sağlanır. Yakından uzağa gitmek bugünü anlama açısından olduğu gibi geçmişini anlama açısından da öğrenciler için önemlidir Stanford (1994:58), toplumun en önemli işlerinden biri olarak nitelediği yurttaşlık eğitiminin içinde, tarihin rolü nedir? sorusunun zorluğundan yakınmaktadır. Tarih eğitiminin kişisel ve sosyal olmak üzere iki boyutunun olduğunu savunan Stanford, öğrencinin kendisi için tarih çalışmasını kişisel yönün bir parçası olarak algılamakta, devletin, okullarında bu alanın öğretimini üstlenmesini de toplumsal yönün bir göstergesi olarak görmektedir. O'na göre tarih, -geçmişe ait de olsa- hazır yaşantı modelleri içermekte, bu nedenle de yurttaşlık eğitiminin önemli bir ögesi durumuna gelmektedir.

Tarih öğretimi, ilkokuldan üniversiteye kadar uzanan bir süreç içinde, sosyal bilimler ve sosyal bilgiler öğretiminden bağımsız olmayan bir alandır. Tarih öğretiminden istenilen sonucun alınabilmesi için ilköğretimden üniversiteye kadar her öğretim basamağında okutulan tarih dersi programlarının birbiriyle bağlantılı olması gerektiğini ve bir matematik, bir fizik programı gibi her tarih programının da kendinden önceki bir tarih programının devamını, bir sonraki programında altyapısını oluşturacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir (Safran, 1993:17).

Öğrenmenin somuttan soyuta, yakından uzağa olması gerektiği ilkesi, öğrencilerin tarihe götürülmesi değil de, tarihin öğrencilere getirilmesi önerisini karşımıza çıkartmaktadır. Bu önerinin uygulanabilirliği ne kadardır? Elbette bu sorunun cevabı, sunulacak yöntem önerileri ile ilgilidir. Son zamanlarda “Aile Tarihi”, “Sözlü Tarih (Oral History)” gibi, tarih eğitimi literatürüne renk katan bazı yöntemlerden söz edilmektedir (Köksal, 1997:32-33 ; Nichol, 1996:91 ; Tekeli, 1998: 114). Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı İlköğretim programında (1995) da tarih öğretiminde, öğrencilerin yakın çevresinden ve onun tarihinden yararlanabileceğini vurgulamaktadır.

Aile tarihi, çocukların tarih düşüncesi ile kendi yaşamları arasında kurulabilecek en doğal, en sevimli ve en kolay ilişkiyi ifade etmektedir. Öğretim sürecinin hangi aşamasında olduğuna bağlı olarak oluşturulacak aile soyağaçları veya çocukların aileleri için belli başlı önemli günlerin kronolojisi, eğer bir tarih bütünlüğü içinde hazırlanırsa onlara tarih hakkında kolay ve zevkle

benimsenebilecek bir fikir verebilir. Bu tarz bir fikrin, görkemli olduğu inancıyla okullarda sürekli ısıtılıp ısıtılıp sunulan ancak çoğu zaman, sıkıcı ve anlaşılamaz olduğu yönünde öğrencilerde bir genel kanı oluşturan tarih dersinden daha ilginç ve daha yararlı olacağı açıktır. Safran (1993: 37)'ın araştırmasına göre her ne kadar tarih dersine ilişkin öğrenci tutumları ilköğretim düzeyinde yüksek bulunmuşsa da öğretim sürecinin uzantısında bu tutum düzeyinin düştüğü gözlenmiştir. Bunda konuların sürekli tekrarı etkin rol oynayabilir. Ancak esas belirleyici etken, öğrencilerin yaşamlarının giderek tarih konularından uzaklaşmasıdır.

Aile tarihinden sonra, öğrencilerin tarih ile kendi hayatları arasında bir ilişki kurabilmelerini sağlayabilecek yöntem “Sözlü Tarih” tir. Amerika ve Avrupa’da uygulanan bu yöntem, tarihin canlı bir tanığından derste yararlanmayı öngörmektedir. Aynı zamanda öğrencilerin, kitaplardaki tarih bilgisinin nasıl oluştuğuna ilişkin bir fikir kazanmasını sağlayabilecek olan sözlü tarihin, onlara teoriksel zamanın içinde yer aldıklarını, dolayısıyla tarihle ilk elden ilişkili olduklarını da fark ettirebilecektir.

Sonuç olarak belirtmek gerekirse, tarih öğretimi ilköğretimden üniversiteye kadar uzanan bir süreç içinde sosyal bilimler ve sosyal bilgiler öğretiminden bağımsız olmayan bir alandır. Bu nedenle, tarih öğretmeni anlamını, genelde sosyal bilimler alanı, ilköğretim basamağındaki sosyal bilgiler dersi ve ortaöğretim basamağındaki coğrafya, felsefe, psikoloji, sosyoloji gibi sosyal bilimler dersleri ile süreklilik ve bütünlük içinde görmeli; öğretim etkinliklerini buna göre düzenlemelidir. Sayılan alanların tümünün ortak yönü, insanın, yurttaşın değişimi ve gelişimidir. Bu da giderek çevrenin ve toplumun değişimi ve gelişimini getirir.

I. BÖLÜM

1. AKADEMİK TARİH VE SÖZLÜ TARİH

Sözlü tarih, tarih kadar eskidir. Varolan ilk tarih türü sözlü tarihtir. Yazı öncesi toplumlarda sözlü tarihin kullanıldığına rastlanmaktadır. Örneğin Antik Yunan'a bakarsak, eski zırhların detaylarının anlatılışındaki ve terk edilmiş şehirlerin isim listelerindeki kesinliğinin İlyada'nın ilk yazılı versiyonundan önceki altı yüzyıl boyunca sözlü olarak korunmuş olması, klasik dönem araştırmacıları ve arkeologları tarafından doğrulanmaktadır (Thompson, 1999:23).

Yazının icadıyla birlikte sözlü kaynakların kullanılmasına devam edilmiştir. Günümüzde ilk tarihçiler olarak bilinen Herodot ve Thukydies'in yazdıklarının önemli bir kısmı da sözlü kaynaklara dayanmaktadır. Örneğin M.Ö. Pers savaşlarında yapılan anlaşmalarda yer alanlara Herodot sorularını yöneltmiştir (Hoover, 1978: 391). Herodot'un yaptığı görüşme sonucu yazdığı teorik sözlü tarihtir.

Tarihi yazış tarzlarına bakarak 4 gruba ayıran Togan (1989:2) ise rivayetçi veya nakli tarih yazışını yani sözlü kaynağın kullanıldığı tarihi şöyle tanımlamaktadır: Olayı felsefi veya diğer bir bakımdan tetkikle ve sistemleştirmekle uğraşmayan, doğrudan doğruya rivayet veya hikaye eden eserlerden ibarettir. Mesela Herodot tarihi, birçok İslam kroniği, Taberi ve İbna – Asir gibi müelliflerin eserleri, tarihi destanlar, Türklerin ensab şecereleri rivayetçi tarih yazışına dahildir. Bu şekil her milletin tarih yazımının en eski şeklidir ve burada olayların bir sisteme göre araştırılması, sebepler ve sebep olanlar arasındaki münasebetler mevzuu bahis değildir.

Baykara (1996:52) da sözlü haberlerden bahseder ve sözlü haberlerin günümüzde nedense yazılı haberlere göre daha az değerli kabul edildiğini belirtir. Oysa O'na göre olayı gören, konuyu bilen kişinin araştırmacıya verdiği sözlü bilgiler vasıtasız bilgilerdir. Bu açıdan yazılı haberlere öncülük etmesi gerekir. Buna dayanarak Baykara, XX. yüzyıl Türk Tarihi'nin sözlü tarih olmaksızın incelenemeyeceğine kanaat getirmektedir. Sözlü haberlerin bir kısmı uzun yüzyıllar kuşaktan kuşağa sözlü olarak ifade edildikten sonra yazıya geçirilmiştir. Bunları sözlü kaynak kabul edebiliriz diyen Baykara bu kaynakları 7 gruba ayırır. Manzume veya Şiirler, Destanlar, Efsaneler, Hikayeler, Fıkra – Latife veya Anektodlar, Atasözü ve Darb-ı Meseller ve Menkıbeler (Baykara, 1996: 53).

Sözlü gelenek üzerine yazdığı “Oral Tradition : a study in historical methodology” (1965) [Sözlü gelenek: Tarihsel Yöntem Üzerine Bir Çalışma] adlı klasik eserinde Jan Vansina'da Afrika Sözlü Tarih Geleneği'ni beş kategoriye ayırmıştır. İlk olarak formüllerden bahisle bunları öğrenme formülleri, ritüeller, sloganlar ve başlıklar olarak alt gruplara ayırmıştır. Ardından yer ve kişi isimlerinden söz etmiş. Daha sonra ise resmi şiir ve özel şiir, yani tarihî, dinî yada kişisel şiirden söz ettikten sonra son olarak da yasal ve diğer açıklamaları bu kategorilerin içine almıştır (Thompson, 1999:20).

Baykara ile Vansina'nın verdiği bilgiler birbiri ile çakışmaktadır. Buradan çıkartacağımız sonuç: Her toplumda varolan sözlü geleneğin birbiri ile benzerlik göstermesidir.

Manzume ve şiirlere örnek olarak; M.Ö. 6. yy. da cereyan eden tarihi olaylarla ilgili bir şiirin (Alper Tunga) 1070’li yıllarda Kaşgarlı Mahmut’un eserinde bulunması verilebilir. İşte bu şiir 1600 sene Türk insanının hafızasında yaşamıştır (Baykara, 1996: 53).

Destanlar; bir tarihi olayın gerçek dışı motiflerle süslenmiş hikayesidir. Hemen belirtelim ki insan ruhu, insan muhayyilesi olağan dışılıklara meraklıdır. Bu açıdan geçmişte ki bazı gerçek olaylar olağanüstü motiflerle süslenerek destanlaştırılmıştır. Yüzyıllar boyu hafızada kalmışlardır. Türklerin en ünlü destanı Oğuz destanıdır. Kırgızların Manas destanı ise dünyanın en büyük destanı sayılmaktadır (Baykara, 1996: 53). Eğer başka kaynaklardan yeterli bilgi sağlanamazsa destanlar kaynak olarak kullanılabilir.

Efsaneler; doğa üstü motiflerle örülü hikayelerdir. Baykara (1996: 54)’ya göre destan da gerçekten olağanüstüne gidiş varken efsane de olağanüstülük hakim unsurdur.

Hikayeler; Osmanlı döneminde ve daha önceleri, umumi yerlerde roman ve hikaye okuma ihtiyacını gideren meddahlar, okuyucular, anlatıcılar vardı. Bunlar daha sonraları yazıya geçirilen hikayeler anlatmaktaydılar (Baykara, 1996: 54).

Fıkra, Latife veya Anekdotalar; birbirine çok yakın, gerçek, temeli güçlü; kısaca hayatın bir gerçeğini ibret alınacak şekilde aynı zamanda insanda tebessüm duygusu bıraktıracak hikayeciklerdir. Bilgi ve ibret insanı sıkmadan hoş bir çerçeve içersinde verilir. Karahanlılar’dan Muhammed Avfi’den beri Nasreddin hoca, Bekri Mustafa, İncili Çavuş ve Bektaşî fıkraları ünlüdürler. Nasreddin Hoca 13. yüzyılın sosyal çehresini, değerlerini bize anlatan en önemli kaynaktır. Her yöreye has fıkralar da olabilir. Bu fıkralar o yörenin inanç ve telakkileri hakkında başka yerde bulunamayacak bilgiler içerir. Hafız Hızır İlyas Ağa’nın “Letaif-i Enderûn” adlı kitabı 1812-1830 yılları arasında enderunda geçen bazı komik olayları anlatır. Bu tarihler arasında Osmanlı sarayının ve saray insanının telakkilerini, dünya görüşlerini, düşüncelerini, davranışlarını bulmak mümkündür (Baykara, 1996: 54).

Atasözleri ve Darb-ı Meseller; Bir gerçeğin binlerce yıldır yoğrula yoğrula en kısa halini bulmuş halidir. İnsanı iyi yöne iten özelliği vardır. Eseri olduğu toplumu yansıtır. İnsanlığın ortak değerleri sebebiyle milletler arası ortak atasözleri de vardır (Baykara, 1996: 54).

Menkıbeler; olağanüstü motiflerle örülü destan veya hikaye türü olarak kabul edilebilir. Türkçe’de etkili olan menkıbe kavramında “Alperen” hem askeri, hem de dini özelliği üstün kişilere izafe edilmiştir. Menkıbelerde kesin bir gerçek vardır. Bu gerçeğin etrafında olağandışı unsurlar zaman zaman görülür. Menkıbeler taşıdığı olağandışı unsurlardan dolayı yakın zamana kadar kaynak kabul edilmemekteydi. Avrupalı araştırmacılardan Cl. Huart ve I. Melikoff menkıbelere önem verip Fransızca’ya çevirip yayınlamalarından sonra bazı Türk tarihçileri bu gerçeği kabul ettiler. Olağandışı motifler menkıbelerden ayıklanırsa yakın gerçek ortaya çıkabilir. Bu gerçek başka kaynaklarda bulunmayan bilgiler içerebilir. Anadolu’nun ilk fatihlerinden Danişment Gazi’nin hayatıyla ilgili Danişmentname ancak 1960’da I. Melikoff tarafından Fransızca’ya çevrildikten sonra dikkat çekmiştir. Hacı Bektaş-ı Veli’nin hayatını anlatan Velayetnamesi içindeki olağandışı olaylar ayıklanırsa 13. yüzyıl köy hayatını açıkça gösterir. Ayrıca Yunus Emre ile ilgili bilgilerin büyük çoğunluğu da menkıbelerden gelir (Baykara, Yayımlanmamış Ders Notları).

Ortaçağ tarih yazımına genel olarak bakıldığında da Yunan ve Roma tarih yazımının bir devamı olduğu görülmektedir. Rivayetçi yöntem değişmeden kalır. Ortaçağ tarihçisi hâlâ olgular konusunda rivayete bağımlıdır. Kendisine ulaşmış olan rivayetlerin gelişmesini incelemek ya da onları oluşturunca öğelerine ayırmak için elinde hiçbir araç yoktur (Collingwood, 1996:85). Görüldüğü üzere ortaçağda da sözlü tanıklıklar, tarihçinin ana malzemesi olmaya devam etmektedir.

Ortaçağın kapanışıyla, Avrupa düşüncesinin başlıca işlerinden biri tarihsel incelemenin yeniden yönlendirilmesi olmuştur. Rönesans’la birlikte yazılı kaynaklar, sözlü kaynakların yanı sıra kullanılmaya başlandı. Osmanlılarda da Naima gibi tarihçiler kendi eserlerinde sözlü kaynaklara önem verdiler. 18. yy da tamamlanan Naima Tarihi’nde, Naima’nın Maanzade Hüseyin Efendi ile yaptığı konuşmalara

dayalı tanıklıklar önemli bir yer tutmaktaydı. Bu da yapıta anılar dergisi niteliği kazandırmıştır (Somersan, 1994:369; Eyüpoğlu, 1991:131).

Rönesans'tan itibaren yazılı kaynaklar gitgide çoğalmışsa da, belge araştırması için değerli bir yardımcı olarak eski teknikler kullanımda kalmıştır. Tarih metodu olarak belge kullanımı matbaanın yaygınlaşması ve basılı eserlerin çoğalması ile önem kazanmıştır. Fransız ihtilali sonucunda özel arşivlerin açılması ile tarihçiler arşivlere yönelmişlerdir. Belge metodu XIX. yüzyılda yeni akademik tarih mesleğinin temeli olarak ortaya çıkmıştır (Tuncay, 1993:2).

XVIII. yy. Aydınlanma tarihçileri arasında, en azından yakın geçmişe ilişkin kanıtlara yaklaşımlarında, kısa sürede pek değişiklik olmadığını görmek şaşırtıcıdır. Voltaire uzak geçmişten nesilden nesile aktarılmış, tarihin ilk temellerini oluşturan sözlü geleneğin saçma mitlerine kuşkuyla yaklaşıyordu. Kökenleri ne kadar uzağa gidiyorsa değerleri o kadar azdı. Çünkü her aktarımda olabilirliklerinden biraz kaybediyorlardı. Kehanetler, mucizeler, hayaletler artık masal diyarına gönderiliyor, tarihin felsefe tarafından aydınlatılması gerekiyordu. Dönemin tarihçilerinden daha çok ayrıntı, daha kesinleştirilmiş bilgi talep ediyordu. Ancak her ne kadar kendi çalışmalarında hem sözlü hem de belgesel kanıtlardan yararlanmışsa da kaynaklarını nadiren belirtmişti; Örneğin XII. Charles'ın tarihi (1731) adlı eserinde “teknik bir noktayı bile doğruluğu şüphe götürmeyecek tanıklıklara başvurmada sunmayışıyla” övünmekteydi. Yayınlanmasının ardından eserin güvenilirliğinin bir göstergesi olarak, anlatılan olayların bazıları için “görgü tanıklığı” yapan Polonya Kralının kendisine yazdığı takdir mektubunu da kitaba eklemişti (Thompson, 1999:25).

Basılı malzemenin XVIII. yy'da da devam eden muazzam çoğalışının ilk etkisi tarih yazıcılığının olumlu açıdan zenginleşmesi olmuştu. Aynı zamanda XVIII. yy sonlarında bağımsız sosyal tarih araştırmaları da başlamıştı. 1790'da Sir Frederick Eden, “The State of the Poor” (Fakirlerin Durumu) adlı eserini hazırlarken ilk anket uygulamasını yapmıştı. İngiltere’de ulusal anket uygulanarak ortaya çıkan Blue Book (Mavi Kitap)’lar bir çok sosyal araştırmacıya kaynak sağlamıştı

Osmanlı tarihine baktığımızda da XVIII. yüzyılda tamamlanan Naima Tarihi’nde Naima’nın Maanzade Hüseyin Efendiyle yaptığı konuşmalara dayalı

tanıklıklar önemli yer tutmaktadır. Eyüpoğlu (1991:131), Naima'nın Tarihi'nde Osmanlı İmparatorluğunun belli bir dönemini açıklarken olaylara dayandığını, onları nedenleriyle anlattığını, ayrıca olayların temelinde devleti sarsan, uçları padişahın çevresine değin uzayan yolsuzlukları açıklamakta olduğunu belirtir. Eyüpoğlu, yapıtı bir anılar dergisi niteliğinde görmektedir.

19. yüzyıl ortasında Fransa'nın önde gelen tarih uzmanlarından Jules Michelet 1847-1853 arasında Fransız İhtilali Tarihi başlıklı kitabını yazarken yazılı belgelerin pek çok kaynaktan sadece biri olması gerektiğini varsaymıştır. Çalışmasında kendi belleğinden yararlanabilmiştir; 1798'de Paris'te doğan Michelet on yıl sistematik olarak Paris dışından sözlü kanıtlar toplamıştır. Amacı bir kanıt olarak resmi belgeleri halkın sözlü geleneğinin siyasi muhakemesiyle dengeleyebilmektir. Böylece Michelet sözlü tarihin öncülerinden olmuştur (Thompson, 1988:19).

19. yüzyıl başında Almanya'da Leopold von Ranke, akademik tarih eğitimi, sistematik tarihsel metot eğitimiyle tarih alanına ağırlığını koymuş ve modern akademik tarihin kurucusu olmuştur. Ranke'in mesleki tarih eğitimi önce Fransa'ya sonra Avrupa ve Amerika'ya yayılmıştır. Sorbon'da Langlois ve Seignobos Tarih Çalışmalarına Giriş el kitaplarında (1898) "Tarihçi belgelerle çalışır. Belgelerin yerini hiçbir şey tutmaz. Belge yoksa tarih yoktur." diyecek kadar konuya ödünsüz yaklaşmışlardır. Böylece tarih biliminde sözlü malzemenin kullanımı 19. yüzyılda modern akademik tarihin ortaya çıkması ile hemen tamamen ortadan kalktı (Tunçay, 1993:2; Somersan, 1994:369).

Dünyada ve ülkemizde sözlü tarihin gelişimi çok eskilere dayanmakla birlikte 19. yüzyıla kadar akademik tarihle birlikte kullanılan bu yöntem modern akademik tarihin ortaya çıkması ile kullanılabilirlik özelliğini yitirmiştir. Akademik tarihçiler sözlü kaynakları kullanmaktan çekinmişlerdir.

2. SÖZLÜ TARİH NEDİR?

Bir bilim olarak tarihin üç önemli rolünün olduğunu söyleyebiliriz. Yani tarih en azından üç farklı bakış açısıyla incelenebilir. Bunların ilki gerçeklik veya içerik olarak tarihtir. Geçmiş olaylarla ilgili olan gerçekleşen yada yaşanan tarih olarak görülür. İkincisi, yöntem olarak tarihtir. Geçmiş incelerken tarihçilerin izledikleri yöntemdir. Bir başka deyişle, tarihçiler tarafından geçmiş yeniden yapılandırmak için kullanılan metottur. Sonuncusu, ifade veya tepki olarak tarihtir. Yani geçmiş olaylar hakkında tarihçilerin yazdığı ifadeler ve tarih okuyanların oluşturduğu tepkilerdir. Kısaca ders kitaplarıyla, belgelerde ve öteki tarihsel yazılarda yer alan, tarihçilerin geçmiş olaylarla ilgili olarak yazdıkları ifadelerdir (Dilek, 2001: 7 ; Paykoç, 1991: 6).

Sözlü tarih ikinci kategoride ele alınarak incelenebilir. Çünkü sözlü tarih bir yöntemdir. Hepimizin gündelik hayatımızda sık sık başvurduğumuz bir yöntemdir. Olaya tarihçi açısından baktığımızda ise aklımıza şu soru gelmektedir: tarihçi nasıl çalışır? Önce incelenecek bir sorun yada konu seçer. Daha sonra bu sorun yada konu ile ilgili kanıtları ve onları nasıl bulabileceğini araştırır. Sonra kanıtların gerçeğe yakınlığını, güvenilirliğini inceler. Tarihsel kanıtlar için genellikle iki tür kaynağa başvurur. Bunlardan olaylara kendisi tanık olan yada katılan kişilerin ifadelerini içeren kayıtlar, gazete haberleri, anılar, notlar, mektuplar, yazılı kaynaklar, resmî yazılar, siyasetçilerin konuşmaları ve yasalar birinci dereceden kaynaklar olarak adlandırılır. Olayları doğrudan doğruya gözlemeye, ancak birinci derecedeki

kaynakları inceleyen kişilerin kayıtları da ikinci derecedeki kaynaklardır. Tarihle ilgili bir çok kaynak ikinci türdendir (Paykoç, 1991:6).

Sözlü tarihle de zaten temelde sözlü kaynaklardan oluşan yazılı kaynaklar kastedilir. Sözlü kaynaklar da tarihsel kanıt için başvurulacak kaynaklardan ilkinin içine girmektedir. Olaylara kendisi tanık olan yada katılan kişilerin ifadeleridir.

Sözlü tarihi daha iyi anlayabilmek için bu yöntem üzerinde çalışmalar yapmış bilim adamlarının sözlü tarihi nasıl tanımladıklarına bakılmalıdır.

Sözlü tarih konusunda dünyanın belli başlı uzmanlarından biri olan sosyal tarihçi Thompson, sözlü tarihi, insanların söylediklerini dinlemekten ve belleklerini kullanmaktan kaynaklanan bir tarih biçimidir şeklinde kısaca tanımlamaktadır (Tunçay, 1993:9). Sözlü tarih insanlar etrafında kurulmuş bir tarih türüdür. Tarihin içine hayatı sokar, kapsamını genişletir. Kahramanlarını sadece liderler arasından değil çoğunluğu oluşturan ve o ana kadar bilinmeyen insanlar arasından seçer. Öğretmen ve öğrencileri birlikte çalışmaya teşvik eder.

Caunce (1994:19), sözlü tarihi daha çok malzeme toplama yöntemi olarak görür. Sözlü tarih; bugünü daha iyi anlayabilmek ve geleceği yönlendirebilmek için, geçmişini anlamlandırma sürecine yapılan bir katkıdır şeklinde bir açıklama yapar. Özünde ilginç olmakla birlikte ve ihmal edildiğinden insanların dikkatini çekmek için iyice aydınlatılması gerekse de, sözlü tarih sonuçta belli bir tür tarihsel kaynaktır sadece.

Caunce'a (1994:20) göre, her alan için, sözlü kanıt kullanımı doğal olarak yazılı kanıt önceler, çünkü konuşma yazıyı önceler. Sözlü tarih, arşiv kullanma konusunda kendini yetkin hissetmeyen insanları içine alarak, tarihi herkese açmaya yönelik bir araç olmalıdır. Ama aynı zamanda insanları kendileri için kayıt yapmaktan, tamamen caydırarak bir engel de olabilir şeklinde bir öneri de sunmaktadır.

Amerikalı Sözlü Tarihçi Baum, sözlü tarihi, anlatıcının birinci el bilgilerden söylediği kanıtların kaydedilmesidir şeklinde tanımlamaktadır. Önceden planlanmış ve söyleşiler yoluyla bilgiler soru ve cevap şeklinde kaydedilir. Söyleşi yapan kişinin

konu hakkında ön bilgisi olması gereklidir ve anlatıcıdan bilgiyi nasıl alacağına dair ciddi bir sosyal beceriye sahip olması gerekir. Sözlü tarih konuşmaların yada diğer toplumsal olayların kaydedilmesi değildir. Bununla beraber bu, toplumun tarihsel birikim programının diğer bir parçası olmalıdır (Baum, 1987:1).

Türkiye’de sözlü tarih üzerine çalışmalar yapmış olan Öztürkmen ve Somersan bu yöntemi şöyle tanımlamaktadırlar. Öztürkmen, sözlü tarih dediğimizde, belirli bir konu etrafında, o konuyla ilgili kişilerle yapılan ve kaydedilen uzun söyleşiler sonucu ortaya çıkan bilgileri belirli bir sistem içersinde değerlendirmeyi, incelemeyi anlamalıyız şeklinde bir ifade kullanmaktadır. Ona göre sözlü tarihin belkemiğini bir konu çerçevesinde belirlediğimiz kaynak kişilerle yapılan uzun söyleşiler oluşturmaktadır (1998:12).

Somersan, sözlü tarihi iki yönlü ele alır. Ona göre; bir yandan araştırma yapan tarihçinin kullanabileceği bir yöntem, diğer yandan bu tür araştırmaların yarattığı bir tarih yazım biçimidir sözlü tarih. Bir yöntem olarak da, yaşayan kişilerin, toplumsal olayların tanındık kişilere dair anlatımlarının ve genel olarak anılarının mülakat yoluyla kayda geçirilmesidir (1998:383).

Welton ve Mallan (1999:350), kısa ve öz bir tanımla sözlü tarihi temelde sözlü kaynaklardan oluşan yazılı tarihlerdir şeklinde tanımlamaktadırlar.

Sözlü tarih çalışmaları belli bir olay ve döneme dair kişisel tanıklık ve yaşantıların belleğin derinliklerinden çıkarıp değerlendirilmesi yoluyla toplumların tarihlerinin inşasına katkıda bulunur. Bunların derlenmesi sözlü olmayan tarihin saptayamayacağı bilgilere ulaşılmasını sağlar. Her türden insani ilişkilerin, ev içi hayatların, mesleki pratikle üretim tekniklerinin, değerlerin, küçük yerleşim yerlerindeki değişimlerin, gündelik yaşamın tarihi gibi. Bu anlamıyla sözlü tarih mevcut bilgi birikimini zenginleştirici bir işlev yüklenebilir.

Bir başka tanımda ise geçmiş deneyimlerin, tanıklıkların anlatıcının izniyle sansürsüz bir biçimde kaydı, deşifresi ve arşivleme çalışması olarak tanımlanan sözlü tarih bir araştırma ve tarih saptama yöntemidir. Bu yöntemle, kişilerle görüşülerek anıları kaydedilir ve tarihi açıdan önemli olan sözlü kaynaklar belgelenir. Bireysel

tarih ve toplumsal tarihin çakışma noktasında sözlü tarih vardır (Thompson, 1996:351).

Sözlü tarih bir bilimsel disiplinden çok bilimsel bir yöntemdir. Ancak disiplin olarak tarihe yakındır ve antropolojiyle benzerlik gösterir. Çünkü sözlü tarih çalışması salt bir kayıt faaliyeti değildir. Görüşme hazırlığı, görüşme süreci ve görüşme sonrası “katılımcı gözlemcilik” tekniklerinin de kullanıldığı bir anlama faaliyetidir. Sözlü tarihçiler tıpkı antropologlar gibi bir kişi yada grubun davranış kültürünü onunla kurdukları ilişki içinde yaşayarak anlamaya çalışmakta ve böylece kaydedilen sözlerini tamamlayan raporlar oluşturmaktadır. Ancak aradaki fark, antropologların bu işlemi yıllara yayılan sürelerde yapması, sözlü tarihçilerin ise saatlere bağlı olmasıdır (Caunce, 2001:21).

Sözlü tarih geçmişte yaşanan olayları yaşayanların belleğinden ve onların yaşam öyküleri çerçevesinde toplayarak kaydetmeye dayanır. Sözlü tarih bir tarih yöntemi olmakla birlikte benzer yöntemler, özellikle yaşam öyküsü, toplumsal bilimlerde öteden beri kullanılmakta ve giderek yaygınlaşmaktadır. Sözlü tarih, metodolojide doğru sorulara odaklanan bilgi toplama tekniğinden, sürece ve anlatıcının görüşünün dinamik açılımını sağlayan etkileşime kaymayı gerektirir. Görüşmenin etkileşimci niteliği, anlatıcıya, olgularla ve duygularıyla ilgili bazı esnek sorular sormamıza olanak tanır. Ancak katı bir sorular listesi uygulamak görüşme dinamiğini bozacağı gibi tarihin, kişinin kendi tarzında anlatılmasını da engelleyecektir. Sözlü tarih, anlatıcının kendi yaşamı hakkında ne tür sorular geliştirdiğine dikkat etmemizi gerektirir. Alışılagmaş yanıtlar yerine, anlatıcının kendi yaşantısını nasıl kurguladığı öne geçer. Bu açıdan görüşmecinin müdahaleci olmadan keşifi olması önem kazanır (Tan, 1997:36-37).

Sözlü tarih, yazılı kayıtlardan yararlanılarak aktarılan sosyal olguların yanında, sıradan insanların sesinin de duyulmasını sağlar.

Bu tanımların sonucundan çıkardığımız; sözlü tarihin insanlar etrafında kurulmuş bir tarih türü olduğudur. Sözlü tarih, tarihin içine hayatı sokar, kapsamını genişletir. Kahramanlarını sadece devlet büyükleri arasından değil çoğunluğu oluşturan ve o ana kadar bilinmeyen insanlar arasından da seçer. Öğretmen ve

öğrencileri birlikte çalışmaya teşvik eder. Tarihi topluluğun içine ve dışına taşır. Daha az ayrıcalıklı ve özellikle yaşlı olanların saygınlık ve özgüven hissi kazanmalarına yardımcı olur. Toplumsal sınıflar ve nesiller arasında bağlantıyı, dolayısıyla anlayışı sağlar. Ortak anlamları ortaya çıkararak tarihçiye ve başka insanlara bir mekana yada zamana ilişkin aidiyet duygusu kazandırabilir. Kısacası, daha dolu insanlar yaratır. Aynı şekilde, sözlü tarih, insanı tarihin kabul edilmiş mitlerini ve tarih geleneğinin içinde yer alan baskın yargıları tartmak zorunda bırakır.

3. SÖZLÜ TARİHİN GELİŞİMİ

19. yüzyılda modern akademik tarihin ortaya çıkması sonucu sözlü tarih kullanımının tamamen ortadan kalktığı daha önceden görülmüştü. Sözlü tarihin tarihçiler tarafından yeniden keşfedilmesi ikinci dünya savaşından sonra olmuştur. Amerika'da Sözlü Tarih Derneği, İngiltere ve Almanya'da ise Tarih Atölyeleri sözlü tarihin gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

3.1. Amerika'da Sözlü Tarih

Kuşaktan kuşağa sözle aktarılan bilgilerin toplanması en eski tarih bilgi edinme yoludur ki bu M.Ö. Pers savaşlarında yapılan anlaşmalarda yer alanlara sorularını yönelten Heredot'tan buyana Avrupalılar tarafından kullanılmaktadır. Latin Amerikalılar tarafindansa Bartolome'de Las Cossas'tan bu yana uygulanmaktadır. Amerikalı yazarlarca da İngiliz kolonilerinin 17. yüzyılda Atlantik kıyılarına yerleşim alanları kurmaya başlamalarından itibaren uygulanmaktadır. (Hoover, 1978:391).

Sözlü araştırma kullanımlarında Amerikan yazarları birbirlerinden farklılık göstermektedirler. İç savaş yılları öncesine kadar taraflarının güvenilirliğini düşünmeden büyük bir çoğunlukla görüşmelere bağlı kalmışlardır. Sonraları profesyonel tarihçiler bu sözde bilimsel araştırma metodunu, insan hafızasının

kaydedilmiş bilgileri doğru hatırlayamama olasılığı korkusuyla “röportajı” genişletmeleriyle çoğu sözlü kaynakları kullanıp kullanmama arasında kalmışlardır. Ranke’nin nesnelliği belirlemeye başladığından beri Amerikan Kızılderililer Tarihi ve Mississippi’deki batılılaşma hareketleri gibi tarihi konuları araştıran diğer alanlardaki kişiler şahitlikten elde edilen bilgileri baz almışlardır. (Hoover, 1978:392)

Bilimsel tarih eksenini görüşmelere çevirene kadar tarihçiler sözlü araştırmalara bağlı kalmışlardır taki 1930’lu yıllara değin. Amerikalı tarihçi Stanley Valey yazılı ve sözlü kaynak materyallerini *Sitting Bull* (Oturan Boğa) isimli hayat hikayesinde bir arada kullandıktan sonra görüşmelerin diğer kaynaklardan üstün kılan en açık avantajını fark etmiştir. Hepimiz basılı kağıtlara anlatılandan daha az şey yazarız. Görüşmede karşımızdaki kişinin dürüstlüğü, kapasitesini ve bilgisini test edecek pek çok imkanımız vardır. Fakat okuduğumuzda karanlıkta dinlemiş oluruz. (Hoover, 1978:392) Bunu takiben *Grover Cleveland* biyografisinin yazarı Allan Nevins “Yaşayan Amerikalıların dudaklarından ve kağıtlarından politika, ekonomi ve kültürel yaşamlar hakkında sistemli bilgi edinme atağı” nı tarihi bilgedeki boşlukları doldurma çalışmaları olarak adlandırmıştır. (Thompson, 1988:66)

1940’larda iki nedenden dolayı görüşmeye ilgi devam etmiştir. İlki ulaşım ve iletişim sistemlerine bağlı olarak yazılı bilgilerin kaybolmasıdır. Mektup gönderip almak yerine kişiler uçaklara atlayıp yüz yüze görüşüyor yada hızlı ve güvenilir bir iletişim için telefonları kullanıyorlardı. İkinci nedeni de yerel dokümanların yükselişi ile ulusal liderlerin tam anlamıyla kayıt tutma isteksizlikleridir. Gelecek on yılın üniversite öğrencilerinden korkan yüksek dereceli memurlar bazı eylemlerinin gerçek nedenlerini yazılı olarak tutmaktan çekinir hale gelmişlerdir; bu nedenler sadece kişisel görüşmelerle kaydedilebilirdi.

Çok önemli tarihi bilgilerin kaybolmasını önlemek için iki tane sözlü araştırma merkezi kurulmuştur. “The Forest History Society” (orman tarihi topluluğu) 1947’de kurulmuş ve araştırmacıları sözlü tarih röportajlarına önem vermişlerdir.

Diğeri Allan Nevins tarafından Colombia üniversitesinde 1948 yılında kurulan bir merkezdir. Bu Amerika'daki ilk sözlü tarih merkezi olarak kabul edilmektedir. Ve Amerikan tarihine çok büyük katkıları olmuştur (Thompson, 1988:52; Hoover, 1978:393).

1950'lerde hareket yavaş yavaş fakat etkili bir şekilde devam etmiştir. 1951 yılında Owen Bombard Henry Ford'un hayatı ve endüstriyel başarıları hakkında 400'den fazla röportaj toplamıştır. 1953-58 yılları arasında William Owens Teksas yağ sanayinin gelişimini incelemiştir(Hoover, 1978:394)

Yukarıda saydığımız birkaç arşiv projesi şekil almaya başladıkça akademisyenler sözlü araştırmaları kullanacak yollar aradılar. Profesörler üniversitedeki öğrencilerini tezlerini hazırlarken görüşme kullanmaya teşvik ettiler Güney Tarih Birliği Komitesi "Tarihi kaynak olarak yaşayan kişiler" konulu yıllık konferanslar verdiler. (1958) bu yıllık konferansın amacı sözlü araştırma tekniklerinin araştırılması tartışılmasıydı. Bazı bilim adamları çalışmalarını hazırlarken sözlü kaynakları kullanmaya başladılar.

Üniversitelerde araştırma bütçelerinin artmasıyla, hareket 1960'lı yılların başlarında bir ivme kazanmıştır. Jazz tarihi hakkında Tulane Üniversitesi koleksiyon kasetleri, Teksas Teknik Üniversitesinden profesörler ressam Peter Hurd, XIT Ranch Tarihi ve diğer güney liderleriyle enstitüleri hakkında görüşme yürütmüşlerdir. Cornell Üniversitesi tarihçileri New York Eyaletindeki tarım ve yiyecek sektörünün tarihini araştırmışlar, sonra işçi tarihi, endüstri liderleri ve ulusal liderlerin yaşamları hakkında sözlü araştırma yapmışlardır. Winconsin Eyaleti Tarih Topluluğu, Batı Great Lakes bölgesinin tarihi hakkında bilgi toplanması ve bunların korunması için Medison kampüsünde bir merkez açmıştır (Hoover, 1978:395).

1966 yılına kadar ortalama 90 sözlü tarih bürosu kurulmuştur. Sözlü Tarih birliği haber bültenleri, biyografiler, *The Oral History Review* başlıklı bir dergi yayınlamıştır. Konferanslara sponsorluk edilmiş ve atölye çalışmaları düzenlenmiştir.

1970'lerde modern başkanlık çalışmaları özel bir ilgi ile devam proje olmuştur. Allan Nevins, Franklin, Roosevelt üzerine röportajlar düzenlemiş, diğer

sözlü tarihçiler de birkaç yüksek dereceli memurlar hakkında Hyde Park Kütüphanesinde muhafaza edilen röportajlar düzenlemişlerdir. (Hoover, 1978:398)

Sözlü tarih hareketi 1970'lerde arşiv çalışmalarıyla iki kat büyürken, aynı zamanda resmî eğitimde de yerini almaya başlamıştır. Kırsal kesim Appalachia'daki Rabun Gap Nacoochee School'undaki sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından röportajlar sınıflarda kolej öncesi seviyesinde kullanılmıştır. Eliot Wigginton öğrencilerini geçmiş hakkında röportaj yapmaya göndermiş. Sonraları bu röportajları Foxfire başlığı altında Appalachia yöre tarihi yayınlarında basmıştır. Bunları lise öğrencilerini sözlü tarih projelerine teşvik için kullanmıştır. Foxfire teknikleri sadece diğer sosyal bilgiler öğretmenlerinin Wigginton'u hemen taklit etmelerinden değil aynı zamanda kısıtlı imkanlara sahip okullardaki öğrencilere faydalı oldukları için ulusal boyutta yayılmıştır (Thompson, 1999:155-156 ; Hoover, 1978:399).

Benzer bir proje de South Dakoto'daki Pine Ridge Reservation'da tamamlanmıştır. Bu tecrübeli röportajcıların (görüşmeci) deneyimlerini zenginleştirdiği gibi aksi halde kaybolacak olan görüşme bölümlerinin saklanmasına olanak sağlamıştır. Büyükleriyle yaptıkları görüşmelere dayalı *Wambli* (Eagle=kartal) adlı kitapçık yayınlayan bir grup Kızılderili öğrenci bulunmaktadır (Hoover, 1978:399).

Wigginton'un liseler için yaptığı çalışmalar 1970'lerin ortalarından itibaren kolejlerde ve üniversite kampüslerinde şekillenmeye başlamıştır. Pek çok tarihçi kişisel görüşmelerde aile tarihi üzerine yapılan sınıf alışı çalışmaları ulusun geçmişi hakkındaki çalışmalarda kullanmışlardır. Bu teknik yıllık atölye çalışmalarıyla desteklenmiş ve pek çok kampüsteki sözlü araştırma teknikleri üzerine yapılan çalışmalarla geliştirilmiştir (Somersan, 1994:370).

Geçtiğimiz 20 yıl içinde pek çok el kitabı basılmıştır.

Baum'un *Oral History for the Local History Society, Transcribing and Editing Oral History* Kaynak olarak kullandığımız bu kitabı Amerikalılarla görüşmeler ve yöre araştırmaları içermektedir.

Davis'in *Oral History From Tapes to Type* adlı çalışma ise bir grup sözlü tarih araştırmacısı için yazılmıştır.

Roman Harris ve birkaç sözlü tarih birliği South Dakota'da *The Practice of Oral History* adlı çalışmayı basmışlardır ki bu yapıt etnik gruplarla ve yerel tarih topluluklarıyla çalışan tarihçilerin karşılaştıkları güçlükleri anlatmaktadır.

En iyi çalışmalar biyografilerdir:

Stanley Vestol'in *Sitting Bull*'u, T.Harry William'in *Hucy Long*'u Theodore Rosengarten'in *All God's Dangers*'ı ve Merle Miller'in *Plan Speaking: An Oral Biography of Harry S. Truman* adlı yapıtlar Amerikan biyografi çalışmalarının önde gelen eserleridir.

En mükemmel bölgesel çalışma ise 1976 yılında *Our Appalachia* başlığı altında ortaya çıkmıştır. Tüm bu kitaplar her biri kendi alanının en iyisidir, yakın tarihteki sözlü araştırmalardan yararlanılarak yazılmıştır (Hoover, 1978:403-404).

3.2. İngiltere'de Sözlü Tarih:

İngiltere'de sözlü tarih diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, uzun bir geçmişe sahiptir. En eski İngiliz tarihçileri sözlü geleneklere dayanmışlar ve en çok dolaysız şahitliğin tanıklığından emin olmuşlardır. Bu sözlü gelenek, sözlü tarih kanıtlarını bulduğumuz 18. yüzyıla kadar devam etmiştir. Aydınlanma çağı boyunca tarih ve sosyal bilim ayrı düşünülmemekte tersine birlikte ilerlemektedir. Modern ekonomi teorisinin kurucusu olan Adam Smith tarih ve teoriyi birleştirirken tarihçiler geçmişi şuanda gerçeklik bulan devamlılığı olan bir süreç olarak görüyorlardı. Özellikle İskoçya'da aynı zamanda filozof, tarihçi, antropolog ve sosyolog olan bir grup bilim adamı vardı: Bunlar Adam Smith'in yanında David Hume, John Miller, Wiliam Robertson ve diğerleri. İngiltere'de sözlü tarihin bahsi ilk defa bu grupla geçmiştir. 1773'de Samuel Johnson İskoç adalarında ilkel kültürleri araştırmıştır.

Voltaire'in bu yolla kanıt toplamasını örnek göstererek “düşünmek zorundasın her tarih ilk başta sözlüdür” demiştir (Thompson 1996:352).

Ne yazık ki 19.yüzyılda bu durum değişmiştir. Çünkü her alan kendi araştırma yöntemini farklı tutmuştur: tarihçiler dokümanları, sosyologlar görüşmeyi, antropologlar seyahatleri baz almışlardır. Aynı zamanda tarihin odak noktası daha uzak olan Orta Çağ Avrupa'sına yöneltilmiştir. Her iki nedenle tarihçilerin görüşmeyi kullanması imkansız hale gelmiştir. Bazı istisnalar vardı: politik biyografiler, yerel tarih ve işçi tarihi. Örneğin Sidney ve Beatrice Webb İngiliz birleşimini anlatan temel niteliğindeki yazılarında dokümanları ve görüşmeleri birleştirerek kullanmışlardır (Tunçay, 1993:3).

İkinci dünya savaşını takiben bu durum değişmiştir. Bu değişiklikler radikal, sosyal ve politik değişimlerdir. İlki kolonilerin özerkleştirilmeleridir. Bu zaman kadar Britanya tarafından sürdürülen tarih çalışmalarının tarihi araştırmaları daha sık kullanarak yerli halkla yürütülmesi gerekliliği anlaşılmıştır. Bu İngiltere'de güçlü bir sözlü tarih geleneğinin olmadığını göstermektedir. Bu araştırmalar sadece doğu ve batı İskoçya'da, kuzey İrlanda'da yürütülmüştür. Buda İngiltere'nin kendi popüler kültürünü garanti altına alma kaygısından ötürüdür (Somersan, 1994:369).

İngiltere'de sistemli bir şekilde sözlü tarih geleneği savaş öncesi dönemde başlamıştır. Bu başlangıç Jan Vansina'nın *Sözlü Gelenek: Tarihsel Yöntem üzerine bir çalışma* (1965) çevirisiyle gerçekleşmiştir.

İkinci değişim 1945'deki işçi partisinin seçim zaferidir. Bu gücün merkezine işçi hareketlerini getirmiştir. Radyo, yayın ve daha sonra televizyon sıradan işçi sınıfının yaşamına girmiş ve yaşam hikayeleri görüşmelerini kullanmıştır. Aynı sıralarda otobiyografiler ortaya çıkmış, İngiltere'de kabul görmüş ve 19. yüzyılda popüler bir kitap halini almıştır. Otobiyografilerin popüleritesi işçi hareketiyle başlamış sonraları daha ciddi konulara yönelmiş örneğin sıradan işçiler, kadınlar. Paralel bir etki akademi dünyasında da görülür.İşçi sınıfı problemlerini (yoksulluk ve sağlık) konu alan sosyolojiyle başlamıştır. Jackson ve Marsden *Education and the Working Class* (1962) Richard Haggert *The Uses of Literacy* (1957). Bu etki *The*

Making of the English Working Class (1963) Thompson'la doruğa ulaşmıştır (Thompson, 1996:353).

Yinede, sözlü kaynakların kullanımını engelleyen etkenler vardı: akademik disiplinlerin arasındaki boşluk. Tarihçiler sosyal konulara şüpheyle yaklaşıyorlar ve o günün tarihiyle pek az ilgileniyorlardı, sosyologlar da hemen hemen sadece o günün toplumuyla alakalıydılar. 1960'lı yıllarda Essex ve Lancaster üniversiteleri kuruldu ve bunlarda disiplinler arası boşluk eski üniversitelere nazaran çok azdı. Tersine disiplinler arası etkileşim teşvik ediliyordu. Sosyal bilimlerde geçmişle ilgili çalışmaları görüyoruz. Tarihçilerde antropoloji, istatistiksel analizler ve görüşmeyle ilgilenmeye başlamışlardır. Fakat ne tarihçiler ne de sosyologlar yakın geçmişe konsantre olmuştur bu da geçmiş 50 yıla dair her iki alanın çalışmalarının eksik olmasına neden olmuştur ki bu periyot yaşayan tarihin başlangıcıdır.

Sözlü tarih iki disiplin arasında bir köprü oluşturmuştur. Resmî akademik destekler oldukça isteksiz görünüyordu. Bir taraftan Ken Plummer gibi sosyologlar sözlü tarihi görmezden geliyor ve sözlü tarihi “hayat hikayeleri” olarak adlandırılıyorlardı. Diğer taraftan tarihçiler öğretim tekniklerinde sözlü tarihi yavaş yavaş kullanmaya başlamışlardı. Arşiv konusunda da benzer bir farklılık vardı. Pek çok arşivci yazılı olamayan kaynaklardan rahatsızdı. “Imperial War Museum” burada başı çekiyordu. Fakat ilk sözlü tarih bölümünü kuran Essex Record Office'dir. 1988'de Notland Life Story Collection Paul Thompson'un çabalarıyla kurulana kadar National Sound Archive herhangi bir ciddi atılımda bulunmamıştır. Şimdi bu açığı kapatmak için pek çok koleksiyon kurulmaktadır (Thompson, 1996:354).

Britanya'da sözlü tarihin topluluk çalışmalarıyla başlamasının nedenlerinden biri de bu resmî ihmalden kaynaklanmaktadır. Bu çalışmalar pek çok yapıdadır. En yenisi ve önemlisi sözlü tarihin konuşma terapilerinde kullanılmasıdır. Joanna Bornat'ın öncülüğünde 1980'lerde sosyal işçilerin ve sağlık çalışanlarının yaşlı insanların geçmişle ilgili anılarını topladıkları grup çalışmalarıyla başlamıştır. Ses kayıt cihazları, müzik, fotoğraflar, slaytlar zenginleştirilmiş, yaşlıların çocukluk ve gençliklerinin çalışma, aile tartışmaları düzenlenmiştir. Bu çalışma 1000'in üzerinde

merkezde uygulanmıştır. Yalnızca huzur evleri ve hastaneler çalışmanın dışında bırakılmıştır (Thompson, 1988:15).

Topluluk çalışmasının yürütüldüğü diğer bir alan da okullardır; fakat burada İngiliz çalışmaları daha az dikkate değer.

Sendikalarla yapılmış bazı sözlü tarih çalışmaları bulunmaktadır. En önemlisi “The South Wales Miners Library in Swam Sea” projesidir. Bu projelerde gençler görüşme yapmayı, çoğaltmayı, katalog yapmayı ve topluluğun tarihini yazarken gözden geçirmeyi öğrenmişlerdir. Başlı çeken çalışma Bill William’ın *Manchester Studies*’idir. Bu çalışma yöresel sergi açmanın yanı sıra kalıcı bir arşiv için toplanan sözlü kayıtlardan ve fotoğraflardan oluşmaktadır. Diğer Rob Perlgs tarafından kurulan “Bradford Heritage Recording Unit” ve İskoçya’daki Dundee Oral History” projesidir. Londra’da “Greater London Council 10000 her yaştan insanın ziyaret ettiği “Royal Festival Hall” ‘inde gösterilen 90’ı aşan sözlü tarih projelerinin toplanmasını destekleyen bir çalışmadır (Thompson, 1996:355).

Diğer önemli bir alan radyo ve televizyon çalışmalarıdır ki burda sözlü tarih görüşmelerine bağlı kalınmıştır. Ronald Froser’in kitabı *Blood of Spain* (1979) ‘ından uyarlanan televizyon dizisi başarılı bir örnektir. Stephen Humphries tarafından yönetilen “The Making of Modern London”, ve 1980’lerin ortasında gösterilen “Secretary of the Oral History Society” diğerleridir. Yaşlıların, okulların ve bireylerin katıldığı sözlü tarih proje yarışmaları düzenlenmiştir. 1989’da National Life Story Collection, BBC radyolarında yayınlanmıştır (Thompson, 1996:356).

Diğer bir orijinal alan tiyatrodur. Yaşam hikayelerini kullanan pek çok tiyatro grubu bulunmaktadır. En önemlileri her ikisi de Londra’da bulunan Royal Court Young People’s Theatre ve Age Exchange Theatre. George Hewins’in hikayesi *The Dillen* (1981) en iyi bilinen sözlü tarih kitaplarından biridir. Bu hikaye çok iyi tanınan Royal Shakespeare Company’nin yöre insanlarının yardımıyla sahnelendiği bir hikayedir. Bu gerçekte sözlü tarih yapmanın yeni bir yoludur.

Bu örneklerle rağmen sözlü tarihin en yaygın kaynakları kitaplardır. İki çeşit yayın vardır. Birincisi tanıklıklar ve tanıklık koleksiyonları. Erken İngiliz örnekleri

kırsal bölgelere dayanmaktadır. Ronald Blythe'nin *Akenfield* (1969) ve Mary Chamberlan'ın *Fenwomen*; (1975) adlı eserleri kırsal bölge sözlü tarih çalışmalarına iki güzel örnektir (Caunce, 2001: 165; Thompson, 1996:357).

İkincisi çevirilerdir. En önemli örnekleri George Ewart Evens'in çalışmalarıdır.

İngiltere'de bu alanın yayılmasında çok faydaları olan ve sözlü tarih konusunda dünyanın belli başlı uzmanlarından biri olan *Thompson, Oral History* (Sözlü Tarih) dergisinin kurucusu ve editörü, *The Voice of the Past* (Geçmişin sesi), *The Work of William Morris*, (William Moris'in Eserleri), *Living the Fishing* (Balıkçılığı Yaşamak) ve *The Edwardions* (Edward dönemi insanları) adlı eserlerin de yazarıdır.

3.3. Almanya'da Sözlü Tarih:

Almanya'da sözlü tarih İngiltere ve Amerika'ya nazaran yavaş bir gelişme göstermektedir. Bu Almanya tarihinin ve sosyolojisinin ampirik yapısından kaynaklanıyor olabilir ki bu yapı sözlü kaynaklara dayanan tarihin kabulünü zorlaştırmıştır. Bu kabul II. Dünya Savaşı ile biyografilerin araştırılmasıyla başlamıştır. Bugün Almanya sözlü tarih araştırmalarının en üstünde göç, ekoloji, benlik formasyonu, çocukluk ve eğitim ve kadın konularını görmekteyiz. 1990'ların başında sözlü tarih ve biyografi dergileri büyük ilgi uyandırmıştı.

Alman sözlü tarihçileri İngiltere ve Amerika'daki sözlü tarih geleneği karşısında hayrete düşmüşlerdir. Geleneklerin Faşizm tarafından yıkılmasıyla ve Alman historiografi ve sosyoloji gelenekleri, Batı Almanya'ya sözlü tarihin geç gelme nedenleridir. 19. yüzyılda historiografi, yaygın romantizm popüler kültürüne karşı çıksa da erken sosyoloji ampirik ve nitelikli araştırma ve görüşlerine karşı büyük bir ilgi göstermiştir. Fakat akademik sosyoloji için pozitif yaklaşım daha önemliydi (Tuncay, 1993 : 4-5).

Sözlü tarihin Almanya'daki bu geç başlaması sadece dar çerçeveli merkezîyetçilikten kaynaklanmamaktadır. Tersine bu tabuya (sözlü tarih) dokunulmaması gerektiği antropolojik gerçekçilikten öğrenilmektedir. Yeniden varolan nesil anlayışı ve anti- Nazi akımı Almanya'nın politika tarihine tutunmasına neden olmuştur.

Geçen yüzyılın sonunda tablo gözle görülür bir şekilde değişmiştir: Halkın gözünde şimdi sözlü tarih dinamik ve akademik tarihçiler arasında ilgi çekicidir. Alman Sosyoloji Topluluğu biyografi araştırmalarını başlatmış makale ve kitapların biyografik araştırmalarını yayınlamıştır. Eğitim alanında sözlü ve biyografik delil disiplinlerin ayrıştırılmasında önemli bir etkiye sahiptir (Hartewig, 1996 : 364).

Sözlü tarihe yükselen ilgi ve genel alaka 1970'lerin sonlarında gösterilse de birkaç erken ve sistemli olmayan görüşme atakları ve bunların arşivleri söz konusudur. 1920'lerden 1960'lara kadar dini tarih ve politika arşivlerine rastlıyoruz. Bu dönemde işçi sınıfı hareketinin görüşmeleri de bulunmaktadır. "Institut für Zeitgeschichte", yazılı rapor ve görüşmelerin bulunduğu bir koleksiyondur. 1950'lerde başlayan ve 20,000 kişinin savaş deneyimlerini araştıran bir anket çalışması vardır (Plato, 1992;192).

Genelde 1950'li ve 1960'lı yılların sözlü tarih araştırmaları politika tarihiyle ilgilenmiş ve belgeleri yöneticilerden elde etmiştir. Farklı görüşlere yer verilmemiştir. 1960'ların sonlarında politikanın yanında modernizasyon, sanayileşme ve işçi sınıfı hareketlerinin arşivlendiği görülmektedir. 1970'lerin sonlarına gelindiğinde Batı Almanya'daki sözlü tarih Amerika ve İngiltere'den etkilenmiştir. O zamanın tarihinin sistemli bir şekilde işlendiği ve sosyal bilimlerin modernleştirildiği görülür. Büyük kahramanların (politikacılar, diplomatlar, partiler, lobi sahipleri) yanında "küçük insanların" (köylüler, ev hanımları, işçiler) yaşamlarının da konu edildiği gözlenir. Böylece sözlü tarihe yeni bir bakış açısı kazandırılmış olur: "Gerçek nesnellik". Nesnellik faktörü kendini sözlü tarih metodu seçimiyle göstermiştir. Bu metot günlük yaşamı ele alan, inceleyen hayat hikayeleri görüşmeleridir (Plato, 1992: 194).

1968 politik kuşağı sözlü tarihi, sesleri duyulmayan, dinlenilmeyen sosyal grupların ya da bireylerin dinlendiği bir metot olarak görüyordu.

Kontrol edilemeyen teknolojik gelişime karşı düzenleyici, sosyal erozyona karşı koruyucu olarak görülen sözlü tarih yeni bir kültür oluşturdu: Tam gelişmiş bir toplum.

3.3.1. Araştırma Projeleri ve Konuları:

“Deutsche Geschichte”(Alman Tarihi): Parlamento başkanı tarafından 1973'te açılmıştır. Devlet okulundaki çocukların tarihe ilgilerini demokratik ve bir kısmı gizlenmiş Alman tarihini anlamalarına yardımcı olmak amacıyla açılmıştır. 1970'lerin ortalarından itibaren güncel tarihe odaklanmıştır. Arşiv incelemeleri, tanık görüşmeleri teşvik edilmiş çalışma alanı; yaşam ve boş vakitler, yabancılar ve çevre birkaç başlıktır. Bu çalışmalar yerel, dini ve iş dünyasından insanların sözlü tarihe ilgisini çekmiştir. Bu yolla atölye çalışmaları düzenlenmiştir (Hartewig, 1996 : 365).

“ Berliner Geschichtswerkstatt ” (Berlin’de Atölye Tarihi): 1987’de başlamış ve “ işbirlikçi komşu yaşamı” nı inceleyen bir atölye çalışmasıdır.

“ Arbeitskreis Regionalgeschichte in Konstanz ” (Kosstanz’da Bölgesel Tarihin Çalışma Alanı): Çiftçileri kişisel ve iş yaşamına yönlendirmiş bir araştırmadır.

“Geschichte von unten ” (Aşağıdan Tarih): Sendikaların tarihi, yerel yönetimi, sendikaların ilişkisi ve ulusal sosyalizme karşı işçi sınıfının tepkisini konu almıştır.

Bir başka proje çocukluk, gençlik ve eğitim tarihine yoğunlaşmıştır. Konuları genelde projeye katılanların çocukluk ve gençliklerindeki tecrübelerinin anılarıydı. Gençlerin protestoları, genç kültürü ve organizasyonları, ile eğitim enstitüleriyle ilgilenilmiştir (Hartewig, 1996: 366).

Kadınlar ve cinsiyet perspektifleriyle ilgili iki konu vardı. Erkeklerin dünyası ve kadınların alanları ve kadın ve erkeklerin bunlar hakkındaki görüş açıları, cinsel deneyimleri bu çalışmayı oluşturuyordu.

Akademik sözlü tarihi ve günlük tarih hakkında Almanya'daki çalışmaları şu başlıklar altında görmekteyiz:

- a. Farklı arkadaş ve sosyal gruplardan gelen erkek ve kadınların savaş öncesi konumları,
- b. İşçi sınıfı hareketlerinin ve kadınların tarihinin efsanelerinin tartışılması,
- c. Kadın biyografileri, politika ve sosyal ilişkiler hakkındaki büyük ilgi.

“Lebensgeschichte und Sozialkultur un Ruhrgebiet (LUSİR) 1930 – 1960” (1930-1960 Arasında Ruhr Çevresinde Yaşam Tarihi ve Sosyal Kültür): 1980’de Essen’de kurulup sonra Hegen’e yayılmış, Almanya’daki sözlü tarihin yolunu çizmiştir. Politik periyotlardaki -1933, 1939, 1945, 1948-insanlarımız politik sorunlarına, hakim ekonomi, iyi ve kötü zamanların farklılaşması, 60’larda patlama gösteren ekonominin 30’larda başlatılması, kadınların işsizliği, savaş, bombardıman ve seçim anıları, Hitler Jungen (HJ) nesli hepsi projenin önemli başlıklarıdır. Görüşmeler erkek ve kadın işçiler ve sınırda yaşayanlarla gerçekleştirilmiştir (Hartewig, 1996 : 367).

LUSİR projesinin içinde madencilerle ve kahyalarla bireysel araştırmalar yapılmıştır. Lutz Niethammer, Alexander Von Plato, Dorothee Wierling ayrıca Almanya Demokratik Cumhuriyeti deneyimlerinin tarihi hakkında araştırma yapmış ve bunları yayınlamıştır (Plato, 1992: 195).

1920-1950 arasında yaşamın kadın boyutunu ön plana çıkarmak amacıyla yapılan çalışmalar da vardır.

Sözlü tarih Ulusal Sosyalizm zamanında ve savaş öncesi periyoda konsantre olduğundan amaç sadece hevesli katılımcıların deneyimlerini öğrenmek değildir. Tersine , hayatta kalan kurbanlara da deyinilmiştir.

Uzun bir süre Alman sözlü tarihi tartışma ya da bilgi alışverişi basılı bir dokümana sahip değildi. Yeni sosyoloji ya da Alman çalışmaları gibi komşu disiplinlerin dergileri kullanılmak zorundaydı. Bazı makaleler “Fabula” da basıldı. “Literatur und Erfahrung” (Literatür ve Deneyim) dergisinin bir sayısı sözlü tarihe ithaf edildi. “Journal für Geschichte” (Tarih Dergisi) tarih atölyelerinde yapılan araştırmaları incelemiştir (Hartewig, 1996:367).

“Fern Universität Hagen” (Hagen’de Fern Üniversitesi): Arşiv çevrelerinde basılan biyografileri içerir. Diğeri, “Informations zentrum Sozialwissenschaften in Bonn” (Bonn’da Sosyal Bilimler Bilgi Merkezi): Araştırma projeleri ve 1984 – 1986 arası yeni basımları içerir. bu koleksiyon biyografi araştırmalarına iyi bir giriş yapar.

Yerel arşivlerde toplanan koleksiyonlar dışında herhangi bir merkezi sözlü tarih arşivi ya da dokümantasyon merkezi yoktur. Alexander Von Plato yönetiminde “Fern Universität Hagen” biyografi araştırmaları arşivi kurulmaktadır. Bu arşiv sosyoloji ve sözlü tarih işbirliğiyle düzenlenmektedir. Bu arşiv yazılı biyografileri ve otobiyografileri yaşam-devir röportajlarıyla bir araya getirmeye çalışıyor (Plato, 1992: 196).

Yerel ve dini seviyede en eski ve önemli arşivlerden biri “ Dezentrole” isimli Berlin’deki tarih atölyelerinin biyografik ve yerel tarih röportajlarını içeren arşivdir.

Yerel arşivlerden farklı olmaksızın müzeler ve lokal kültürel projeleri de sözlü tarihi 3 aşamada kullanmaktadırlar: Görüşme projelerini teşvik etmek ve yürütmek; bu anıları arşivlemek ve röportajlardan obje ve fotoğraf sergilerine geçişi birleştirmek (Hartewig, 1996 : 368).

Sonuç olarak II. Dünya Savaşında kendini dondurup faşizme odaklanan Almanya’da sözlü tarih, insansız ve geleneksiz geçmişe karşı bir çaba olarak görülebilir. Sözlü tarihin akademik kolu tarihi aşağıdan yukarıya yerleştirmekte başarılı olamadıysa da ve herhangi bir tarih hareketi yoksa da bu metotsal yöntemin Almanya’daki tarih kültüründe bir etkisi olmuş ve akademik tarihte bir yer edinmiştir. Fakat sözlü tarih zaferi saklamasaydı biraz daha görülebilir olurdu:

Tarihi, sosyal bilimleri inceleyerek, belli bir başarı kazanabilirdi. Atölye çalışmalarında ise pek çok yerel dini doküman çalışmaları, bazen diğer yayınlarda ve sergilerde bulunan farklı kaynaklarda birleşerek, Alman hatırasına bir köprü oluşturmuştur.

3.4. Türkiye’de Sözlü Tarih:

Sözlü tarihin Türkiye’deki gelişimine kısaca bakacak olursak Türkiye’deki gelişimin İngiltere’dekine benzediği görülmektedir. Tarih Vakfının ise sözlü tarihin Türkiye’deki gelişimine katkısı yadsınamaz.

Tarih Vakfının kurulmasından önce vakfın kurucuları arasından bir ekibin uzunca bir süre, bir buçuk yıllık, yürüttüğü bir sözlü tarih çalışması vardı. Bu çalışma Hollanda’daki Sosyal Tarih Enstitüsünün Türkiye Bölümü tarafından yürütüldü. Bu bölümün Türkiye’de iyi bir ekibi vardı ve Türkiye’de sol hareket içinde aktif olmuş kişiler ve sendikacılarla toplam yüze yaklaşan mülakat yapıldı. Bu dönem sözlü tarih çalışması bakımından tam bir çıraklık dönemi idi.

Vakıf kurulduktan sonra bu alanda biraz da Hollanda’da başlayan bu çalışmadan edinilen tecrübelerle sözlü tarih projeleri planlamaya girilmiştir. Öncelikle bir sözlü tarih projesi taslağı hazırlanmıştır. İlk olarak vakıfta bir seri konferans dizisi örgütlenmeye başlandı. “ Kuşaklar Buluşması” adıyla, sözlü tarih projesinin yerine geçmeyen ama bu projeye ilgi çekebilecek ve bu proje için başlangıç oluşturabilecek bir aylık konferans dizisine başlanmıştır. Bu proje, yaşı genellikle yetmişin üzerinde, kendi alanında önemli olmuş, anıları sosyal tarihte değer taşıyan kişilere, anılarını genellikle gençlerin katıldığı bir ortamda anlattırma projesiydi. Ayrıca vakfın, kurum tarihi projelerinin içine sözlü tarih bölümleri ekleyerek yaptığı ve tasarladığı projeler oldu. Milli Piyango İdaresi’nin tarihi ile TARİŞ tarihi bunlara birer örnektir (Tuncay, 1993 : 26-31)

Tarih Vakfının dışında ülkemizde bu yöntemin izlerine Çağatay Uluçay gibi tarih eğitimcilerinin yazdığı makalelerde rastlamaktayız. (Safran ve Ata, 1998 : 2) Ayrıca Türkiye’de Tarih Vakfının Osmanlıdan Cumhuriyete geçiş dönemini yaşamış 20 kişi ile yaptığı ilk mülakat dizisini kültür Bakanlığı destekledi. Kadın Kütüphanesindeki ilk 20 mülakat için ise Kadınlardan Sorumlu Devlet Bakanlığından mali destek alındı (Somersan, 1994 : 374).

Tarih Vakfında, son bir buçuk yıl içinde sözlü tarihin çeşitli alanlarında dört atölye yapıldı. Bunlardan İngiliz sözlü tarihçisi Paul Thompson’un konuşmacı olarak katıldığı ve 1993 Haziran ayında yapılan ilk atölye çalışması, Türkiye’deki sözlü tarihin resmi başlangıcı oldu diyebiliriz.

İstanbul’daki Kadın Kütüphanesinde 1994 Eylül ayı başında yapılan “Kadınların Sözlü Tarihi” isimli atölyede, İngiliz sözlü tarihçisi ve Sözlü Tarih Dergisi editörlerinden Joanna Bornat bu alandaki yöntemi ve tartışmaları anlattığı çalışmada sözlü tarihin Türkiye’deki gelişiminde etkili olmuştur (Somersan, 1994 : 374).

Somersan ve Öztürmen’in bu alanda yaptığı çalışmalar da göz ardı edilemeyecek kadar değerlidir.

Türkiye gibi hızla değişen bir toplumsal ortam sözlü tarih yöntemini kullanmak için ideal bir yerdir. Fakat Avrupa ve Amerika’nın dışında üçüncü dünya ülkelerinde bile kullanılmakta olan bu yöntem maalesef ülkemizde yeterli ilgi görmemektedir. Yetişmekte olan tarihçi ve tarih eğitimcilerinin bu alana beklenen ilgiyi göstereceği umut edilmektedir.

4. SÖZLÜ GELENEK

Fransız tarihçisi Jules Michelet sözlü geleneği şöyle tanımlamaktadır:

Sözlü gelenek diye tabir ettiğim şey orada burada insanların ağızlarında dolaşan, herkesin, köylülerin, kasaba halkının, yaşlı adamların, kadınların, hatta çocukların tekrar tekrar anlattığı, bir akşam köy kahvesine girdiğinizde duyabileceğiniz, yoldan geçen biriyle yağmur, mevsim sonra yiyeceklerin pahalılığı sonra imparatorun zamanları ve sonra Devrim günleri üzerine sohbet ederken öğrenebileceğiniz ulusal gelenektir (Thompson, 1988 : 19).

Sözlü gelenek, kuşaklar boyunca aktarılıp bir toplumun bütün üyelerinin kolektif malı bilgilerdir şeklinde de tanımlanabilir (Tosh, 1997 : 203).

Sözlü kaynaklar tarihsel veri olarak konum açısından farklı nitelikler taşıyan iki ayrı kategori içinde toplanabilir. Birincisi sözlü tarih dediğimiz sözlü hayat hikayeleridir; yani bir tarihçinin görüşme yaptığı kişilerin ilk elden anılarından oluşur. İkinci olarak da sözlü gelenek gelmektedir; geçmişteki kişilerle olaylar hakkında kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılmış anlatı ve tasvirlerdir. Sözlü gelenek, ileri düzeyde sanayileşmiş ülkelerde pratikte tükenmiş durumdadır, ancak esas olarak sözlü bir kültürün yerini okur yazarlığın henüz tam anlamıyla almadığı ülkelerde hâlâ canlı bir güçtür. Afrika tarihçileri 1950'lerden beri sözlü geleneği giderek artan bir güvenle incelemektedirler (Tosh, 1997 : 190).

Sözlü gelenek üzerine Afrika'da çalışmalar yapan ve *Oral Tradition: a study in historical methodology* (Sözlü Gelenek: Tarihsel Yöntem Üzerine Bir Çalışma) adlı klasik eserin yazarı olan Jan Vansina sözlü gelenek açısından zengin bir Belçika

köyünden gelmektedir. Köylülerin okullarda öğretilen resmi tarihe karşı çıktıklarını öğrendiğinde ilk defa sözlü tarihin değerini anlamış on altı yıl süren karşılaştırmalar sonucunda kendi aile tarihinin de yalnızca yarısının güvenilir olduğunu keşfetmiştir. Onun sözlü gelenek üzerinde çalışma yapmasında bu olaylar fazlaca etkili olmuştur.

Dünyanın iki üç kuşaktır hemen hemen herkesin okur-yazar olduğu kesimlerinde, sözlü gelenek pratikte yok olmuş durumdadır. İngiltere’de bu geleneğin varlığını sürdürmesine aracılık eden birkaç formdan bir tanesi, ilkokul çocuklarının tekerlemeleriyle bilmeceleleridir ve bunun da nedeni, çocukların hakim okur-yazar kültürü tarafından asimile edilemeyecek kadar küçük olmasıdır. Oysa birçok Afrika toplumunda etnik kimlik, sosyal statü, siyasi otorite ve toprak mülkiyetine ilişkin iddialar sözlü geleneğe baş vurularak doğrulanır. Batı toplumunda yazılı belgeye dökülerek resmileştirilmesi gereken her türlü şey, sözlü geleneğe dayalı toplumlarda gücünü ve geçerliliğini, yaşayanların hafızasında bulur. Tarihçiler ancak 1950’lerde sözlü geleneği dikkatlice inceleyip tarihsel içeriğini saptamaya ve sözlü ürünlerin derlenip yorumlanmasına ilişkin prosedürleri belirlemeye çalıştılar. Tarihçiler daha başından beri ellerini çabuk tutmaları gerektiğini biliyorlardı. Okur-yazarlığın yayılması ve giderek daha çok sayıda genç erkeğin köyünden ayrılıp kentlere ya da sanayi bölgelerine gitmesiyle, sözlü geleneğin aktarıldığı zincirin son halkasına yaklaşılmakta olduğu açıldı ve saha çalışmasında yaşlılardan öğrenilenler kaydedilmezse gelenek yok olacaktı (Tosh, 1997 : 203).

Geniş çerçeveden baktığımızda, sözlü gelenekler iki toplumsal işlevi yerine getirir. Kültürün ayrılmaz parçası olan değerler ile inançların öğretilmesine aracılık edebilirler. İkinci olarak da belli hakim toplumsal ve siyasi düzenlemeleri doğrulamaya yarayabilirler. Bir halk kökenine ve büyük göçlere ilişkin gelenekler genellikle birinci kategoride yer alırken, belli gruplarla bireylerin yaptıklarını anlatanlar ikinci kategoriye aittir.

Birincil belgesel kaynakların tersine sözlü gelenek, tarihçinin geçmişin zihinsel dünyasını yeniden yaratmasına esas olarak özgün kelimeler ile imgeleri

aktarmaz. Aslında, sözlü geleneği ikincil kaynak olarak kabul etmek daha yerindedir ama kendinden önceki bütün versiyonları silmiş olduğunun eklenmesi kaydıyla.

Sıradan insanların tekil hayat deneyimlerinin yeniden yorumlanmasına esas olan incelikli değişiklikler, tarih bilincinin oluşumunu kavramamızı sağlıyorsa bütün bir topluluğun evrim halindeki sözlü geleneği geçmişin toplumsal amaçlar doğrultusunda düzenlenmesi konusunda çok daha zengin bir veri sağlıyor olmalıdır.

Hem sözlü tarih hem de sözlü gelenek uygulaması tarih araştırmasını açıklamaya yönelik boyutundan ziyade yeniden yaratmaya yönelik boyutuyla ilgilidir. Amaç ise insan deneyimindeki çok özel ve ayrıntı düzeyindeki unsurların tarih söylemi içinde merkezi bir konuma yerleştirmek ve bireyler ile onlara ait kuşakları daha net algılamamızı ağılamaktır.

Jan Vansina (1991:212) sözlü gelenek hakkındaki görüşü ise özetle şöyledir: Sözlü gelenekler bugünün belgeleridir çünkü bugünü anlatmaktadırlar. Fakat aynı zamanda geçmişe ait mesajları da içerirler. Sözlü geleneklerde bugünün ve geçmişin varlığı inkar edilemez. Bazı sosyologların yaptığı gibi içeriklerini hafızadan silinip gidecek olan bugünle ilişkilendirmek geleneği indirgemeciliktir. Bazı tarihçilerin yaptığı gibi bugünün etkilerini göz ardı etmek de aynı ölçüde indirgemeci bir yaklaşımdır. Geleneklerin bir nefeste hem geçmişi hem de bugünü yansıttıkları anlaşılmaktadır.

5. NİÇİN SÖZLÜ TARİH ?

Sözlü tarihin profesyonel tarihçiler arasında tutunabilmesinin en büyük nedeni, yeni yeni akademisyenlerin ilgisini çekmeye başlayan bazı alanlarda yazılı kaynakların yetersiz kalmasıdır. Yakın dönem siyaset tarihi bu konulardan bir tanesidir. Yakın tarihte kayda değer hiçbir özel belge bırakmayan önemli devlet adamları olmuştur; tarihçiler de belgelerdeki boşluğu doldurmak için biyografiye el atmışlar ve bu kişilerin hayatta kalan çalışma arkadaşlarından ve ahabplarından izlenimlerle anıları toplamak zorunda kalmışlardır.

Kişisel anıları gerçekten yaşandığı haliyle insan hayatına ilişkin tanıklık ve geçmişin yeniden düzenlenmesi için etkili bir araçtır. Thompson' un (1999) sözlü tarihin yöntemleri ve başarılarını konu alan kitabına koyduğu isim bu bakımdan çok anlamlıdır : “Geçmişin Sesi”. Thompson' un bakışına temel oluşturan anlayış tarihçinin insanlarla doğrudan karşı karşıya gelmesine dayalı anlayıştır. Bu gerçekten neler olup bittiğini göstermek ve geçmişteki insanların deneyimini mümkün olduğu kadar eksiksiz yakalamak demektir (Tosh, 1997 : 195). Bu açıdan bakıldığında sözlü tarih sıradan insanlara tarihte bir yer vermekle kalmaz, tarih bilgisinin üretilmesinde de bir rol tanır.

Sıradan insanlar tarih aracılığıyla kendi hayatlarında değişimleri anlamaya çalışırlar; savaşlar, gençliğin değişen konumu gibi toplumsal dönüşümler, buharlı makinelerin kullanımdan kalkması gibi teknolojik değişmeler ya da yeni topluluklara kişisel göçler. Aile tarihi, kişiye ölümünden sonra bile sürececek çok daha uzun bir ömür hissi kazandırabilir. Yerel tarih aracılığıyla bir köy ya da kasaba değişen niteliklerine anlam arayabilir, bir köy ya da kasabaya yeni gelenler de tarihini öğrenerek bir kökleşmişlik duygusu edinebilir. Okullarda öğretilen siyasi ve toplumsal tarih, çocuklara içinde yaşadıkları siyasi ve toplumsal sistemin nasıl olduğunu, güçlerin ve çatışmaların söz konusu oluşunda nasıl bir rol oynadığını ve

oynamaya devam ettiğini anlama ve kabul etme konusunda yardımcı olur. Thompson' a göre (1999 : 2) sözlü tarihin başarısı kısmen tarihin işte bu esas toplumsal amacından kaynaklanmaktadır.

Bir diğer alan da Yerel Tarihtir. Yerel tarih araştırmacılığın bir ayağını yerel arşivler ve kütüphaneler oluşturuyorsa diğer bir ayağını da kuşkusuz, sözlü tarih araştırmaları oluşturur. Öztürkmen' e (1998 : 15) göre sözlü tarih araştırmasının yerel tarihe en önemli katkısı, bu günün yaşlı kişileriyle yapılan görüşmelerin en azından geçtiğimiz yüzyıla kadar uzanabilen bir zaman dilimine ilişkin bilgi yolunu araştırmacıya açmasıdır. Örneğin XIX. Yüzyıl yerel tarihine ilişkin bilgiye sözlü tarih yöntemiyle ulaşılabilir. Belirli bir yerin yerlisi olarak 70' li- 80' li yaşlarına kadar gelmiş kişilerle görüşme olanağı bulunabilir. Bu kişiler sadece kendi yaşam tecrübelerini anlatmakla kalmazlar, aynı zamanda yaşadıkları yer hakkında kendi büyüklerinden dinledikleri türlü öykülere de yer verirler. Bu açıdan sözlü tarih, sosyal tarihin geniş boyutlarına ışık tutmada önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

Sonuç olarak sözlü tarih oldukça yeni ve yerel tarihi olan toplumların çabalarını gittikçe artan önemli bir parçası haline gelmektedir. Günümüzün çağdaş dünyasındaki telaşlı hayat koşulları, telefonlar, yüz yüze görüşmeler ve diğer aktivitelerden dolayı insanlar artık uzun mektuplar yazmıyor, düzenli olarak günlük tutmuyor ve bundan önce olduğu gibi tarih araştırmalarına da gerekli katkıda bulunmamaktadırlar. Genellikle insanların bir kısmı özellikle de yaşadıkları hayata dair olan şeyleri yazmayanlar, hayatlarından son derece zengin bir sözlü gelenekleri olduğu halde ve hayatın pek çok renk ve farklılıklarına sahip oldukları halde bunları kaydetmemektedirler.

Baum (1987:3) bu boşluğun sözlü tarih ile doldurulabileceğini; iyi planlanmış sorulara dayanarak ortalama bir görüşme yoluyla yazılı kayıtlara aktarılmamış bilgilerin kaydedilmesinin mümkün olabileceğini savunmaktadır. Ayrıca sözlü tarih vasıtasıyla önde gelen vatandaşların karakter tasvirleri ve görüşleri kişiler arasında gelip geçen anlaşmaların nasıl ve niçinini belirleyen motivasyonları bir etnik gruba ya da topluluğa dair renkleri ve yaşam biçimleri öğrenilebilir.

Sözlü tarih geçmiş ile gelecek arasında anlaşılır ve insancıl bir köprü vazifesi görebilir. Bu sayede genç nesiller içinde yaşadıkları toplumun kökenlerini daha iyi anlayabilirler. Daha da önemlisi yerel geçmişi olan topluluklarda gönüllü kişiler tarafından yapıldığı için sözlü tarih gerek görüşmeyi yapan gerek görüşmeci ve gerek bununla ilgili olan ve diğer insanlar tarafından bilinen son derece zevkli bir iş haline gelebilir.

Başaran (2001: 5-10)'ın "Sözlü Tarihin İçinden Aydınlı Geçmiş Bir Yaşam" adlı çalışması hem yerel tarih hem de bir hayat hikayesi açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Yerel tarih açısından önemli olan bir diğer olay ise Erzurum İlinin Tortum İlçesinin düşman işgalinden kurtuluş tarihinin yıllarca 21 Mart 1918 olarak bilinmesi ve kurtuluş törenlerinin 21 Mart'ta yapılmasıdır. Ancak Raif Dede' nin gayretleri sonucu Tortum'un Rus ve Ermeni işgalinden kurtuluşu 16 Mart 1918 olarak Genelkurmay Ateşe Başkanlığı tarafından İlçe Kaymakamının isteği doğrultusunda yapılan araştırma sonucu değiştirilmiştir.

6. SÖZLÜ TARİH GÖRÜŞMELERİNDE YÖNTEM

Sözlü tarih yöntemiyle görüşme yapmak üzere yola çıkan araştırmacı derlediği bilgileri, uzun soluklu bir araştırmaya kaynak olarak toplamaktadır. Araştırmacının ilk yapacağı iş kendisine bir proje hazırlamak olmalıdır. Projenin ardından görüşme gelir. Görüşmeden elde edilen kasetlerin saklama ve sınıflandırılmasından sonra ise yorum yani tarihi yazmak gelir.

Sözlü tarih projeleri pek çok farklı bağlamda gerçekleşebilir. Bireylerin ya da grupların girişimleri olabilirler: okullarda, kolejlerde ve üniversitelerde ya da yetişkin eğitiminde okur-yazarlık gruplarında, müzeler ya da topluluk merkezleri tarafından gerçekleştirilebilir. Her türlü insanı konu alabilir: öğrenciler, işsiz ve genç yetişkinler, çalışan ebeveynler ya da yaşlı emekliler.

Görüşme yapabilmek ise yetenek ister. Fakat görüşme yapmanın arkadaşça ve samimi bir sohbetten resmi kontrollü bir şekilde sorular yöneltmeye kadar uzanan pek çok farklı biçimi vardır; başarılı görüşmeciler, kendileri için en iyi sonuçları verecek kişiliklerine uygun yöntemler geliştirirler. Görüşmeyi şu basamaklara göre gerçekleştirmek görüşmenin geçerliliği bakımından önemlidir.

İlk adım, okuyarak ve başka görüşmelerde soruların ifade edilışinde uyulması gereken birkaç temel kural vardır. Sorular daima mümkün olduğunca basit ve dolaysız olmalı, görüşülen kişinin aşına olduğu dilde sorulmalıdır. Hiçbir zaman karmaşık ya da iki kısımdan oluşan sorular sorulmamalıdır, bu tür soruların sadece

bir kısmı cevaplanacak ve bunun hangi kısımdan olduğu genellikle açık olunamayacaktır. Bunun yanında basmakalıp ve bir fikir açıklamayan genellemelerin gerisindeki ayrıntılı anılara ulaşmak sözlü tarih çalışmasının temel becerilerinden biridir.

Bu açıdan olaya bakıldığında görüştüğümüz kişileri kendi bakış açılarından çok sizin bakış açınızla düşünmeye itecek sorular sormaktan kaçının.

Görüşmeden ayrıldıktan sonra geriye yapılması gereken üç şey kalır. Birincisi, görüşmenin içeriğine, görüşülen kişinin karakterine ilişkin yorumları teyp kapatıldıktan sonra sarf edilen fazladan sözlerin bir an önce kaydedilmesidir. İkinci olarak kasetin etiketlenmesi gerekir. Son olarak toplanan bilgileri ve ihtiyaç olabilecek bilgileri belirlemek için kasetin baştan sona dinlenmesi gelir.

Kasetin saklanması teknik bir işlem olduğundan dolayı bu konu üzerinde durulmayacaktır. Sınıflandırma da etiketleme yoluyla olur. Görüşme yapılan kişinin adı ve kasetin birinci yüzü ve ikinci yüzünün yazılması yeterli olabilir.

Son olarak yorum yani tarihi yazmak gelmektedir. Sözlü kanıtlardan başka kaynaklarla birlikte ya da tek başına yararlanarak kitap yazmak, herhangi bir tarihsel metni yazmaktan daha fazla beceri gerektirmez. Sözlü kanıt diğer malzemeler gibi değerlendirilir, sayılır, kararlaştırılır ya da alıntı olarak kullanılabilir. Derlenen görüşme sonuçlarının tümü kasetten yazılı bir metne aktarıldıktan sonra bunun kaynak kişiye gösterilip okutulmalı, yazılı onayı alındıktan sonra kamuya sunulmalıdır. Kaynak kişinin istemediği kısımlar yayınlanmamalıdır.

Son olarak sözlü tarihte görüşmeler birer ya da ikişer saatlik periyotlardan oluşan bir dizi söyleşiyi kapsamalıdır. Bu hem görüşülen kişiyi yormamak, hem de karşılıklı olarak anlatılan olaylar, makamlar ve kişiler hakkında belirli bir düşünme süresine sahip olmak için faydalıdır.

II. BÖLÜM

1. EĞİTİMDE SÖZLÜ TARİH

II. Dünya savaşı sonrası Avrupa’da sözlü tarihin akademik tarihçilikte yerini almasından sonra bu yöntem eğitim alanında da kendini göstermiş ve tarih eğitiminde pek fazla kullanılır olmuştur. Özellikle yakın tarihin anlaşılması ve yerel tarihin öğrenilmesinde kaynak kişilerle öğrencilerin görüştürülmesi şeklinde bu yöntem tarih derslerinde uygulanabilir.

Tarih öğretiminde, uzak memleketlere ve eski zamanlara ait olaylarla değil de en yakın zamanlara ve en yakın memleketlere ait olaylar ile başlanmasını savunan Sâti’ya göre tarih dersinin esaslarını en son seferlere, en yeni harplere ait fıkralar, yaşanan yerdeki gazilere, şehitlere ait kahramanlık hikayeleri teşkil etmelidir (Baymur, 1964:17).

Sözlü tarih’in tarih eğitiminde bir yöntem olarak kullanılması öğrencilerin önemli tarih olaylarını yaşamış insanlarla yüz yüze görüşmeleri ve konuşmaları, onların güdülenme düzeyini yükseltir. Okullarda çocukların kendi ailelerinin tarihleri üzerine projeler gerçekleştirmeleri, böylece çevrelerini daha geniş bir geçmişle ilişkilendirebilmeleri sözlü tarih yöntemiyle mümkün olabilir. Safran ve Ata (1998:1) okul dışı tarih öğretiminin bir unsuru olarak gördükleri sözlü tarih etkinliğini, orta dereceli okullarda öğrencilerin ilk sözlü tarih görüşmelerini büyükanne ve büyükbabalarıyla yapmalarının sağlanması gerektiğini savunmaktadırlar. Bunun

gerçekleştirilmesi eğitimi kurumsal sığınaklarından çıkararak dış dünyaya taşımak gibi önemli bir sonuç doğurur.

Aile tarihinin eğitime özel iki faydası daha vardır. Aile tarihi ile ilgili bir sözlü tarih projesinin temelini çocuğun ailesi, akrabaları hakkında sahip olduğu bilgiler ve fotoğraflara eski mektuplara, belgelere, gazete kupürlerine ve anılara ulaşmasını oluşturduğu için çocuk merkezli bir yaklaşımı da beraberinde getirir. Aile tarihi ebeveynlerin okul faaliyetlerine katılımını da aynı ölçüde teşvik eder (Thompson, 1988:8).

Sözlü tarih yönteminin uygulanması bireysel olabileceği gibi grup projeleriyle de gerçekleştirilebilir. Bu tür sözlü tarih grup projeleri eğitimde egemen olan rekabet ortamının yerine, bir entelektüel dayanışma ruhu getirir. Tek başına okumak, sınavlar ve öğretmenin anlatıcı, öğrencinin ise dinleyici konumunda olduğu dersler artık yerini hep birlikte yürütülen tarih araştırmalarına bırakmaktadır. Ortak araştırma, öğretmenleri ve öğrencileri samimi bir iletişime daha fazla şans tanıyan, daha yakın, daha az hiyerarşik bir ilişkiye sokar. Dayanışmaları karşılıklı olur. Bu projeler vasıtasıyla öğretmenler ve öğrenciler toplumdaki yerlerinin daha doğrudan farkına varabilirler. Görüşme yaptıkları kişilerin yaşantılarına girerek farklı değerleri daha iyi anlarlar. Kısaca öğrenciler bireysel olsun grup projeleriyle olsun sözlü tarih aktivitelerine katıldıklarında işbirlikçi bir öğrenme gerçekleştirirler.

Welton ve Mallan (1999:350) öğrencilerin sözlü tarih projelerinde yer almalarının yaptıkları görüşmelerin planlanması ve yapılandırılmasında onlara yardımcı olacağını belirtirler.

Sözlü tarih uygulamasıyla öğrenci geçmişte yaşamış insanların günlük yaşantılarıyla ilgili bilgi sahibi olur, bunu, kendi yaşam koşullarıyla karşılaştırarak değişim ve sürekliliği algılar (Safran ve Ata, 1998:5).

Sonuç olarak sözlü tarihin eğitim alanında kullanılması, öğrenciyi tarih dersi kitabının içinden çıkartıp, tarihe bambaşka bir yerlerden yaklaşmasını sağlar. Bunun yanında kimsenin bilmediği yada kimsenin aklına gelmeyen bir konu saptayıp, yepyeni bir dünya keşfetmesini mümkün kılar.

2. OKULLARDA SÖZLÜ TARİH ETKİNLİKLERİNİN YÜRÜTÜLMESİNDE KULLANILACAK İLKELER

Sözlü tarih aktivitelerinin yürütülmesinde kullanılacak ilkeleri Welton ve Mallan'ın da önerilerinden yararlanarak şöyle sıralayabiliriz;

1. Sözlü tarih aktivitesi özellikle alt sınıflarda idare edilebilir bir konu üzerinde odaklanmalıdır.
2. Görüşme dikkatlice hazırlanmalıdır. Öğrencilere konu hakkında yardımcı olabilecek vasiyetname, günlük gibi kaynaklarda aktivitede kullanılabilir. Diğer taraftan öğrencilerin heveslerini kırarak derecede hazırlık yapılması sakıncalıdır.
3. Görüşmede kullanılan araçlar arasında eski fotoğraflar, resimler ve mutlaka bir ses kaydedici cihaz olmalıdır.
4. Görüşmeler için yapılan atamalar resmî kaynaklar yoluyla yapılmalıdır. Böylece öğrenciler bütün projenin açıklanması gibi bir yükümlülüğün altına itilmemelidir. Görüşme bir saat yada daha az bir zamanla sınırlandırılmalıdır.
5. Öğrenciler görüşmelere iki yada üçlü gruplar halinde gönderilmelidir.
6. Yazılı metinlerin Word programına aktarılması için bilgisayar öğretmenlerinin yardımlarına başvurulabilir.

Sözlü tarih aktivitelerinin öğrenciler tarafından yürütülmesinde kullanılacak ilkeleri bu şekilde sıraladıktan sonra bu tür aktivitelerin öğrencilere kazandırdığı beceriler ise şöyle sıralanabilir:

1. Dinleme
2. Gözlem
3. Soru sorma
4. Bilgiyi düzenleme
5. Olguyu düşünceden ayırma
6. İlgisiz bilgi arasında ilgili bilgiyi bulma
7. Kendilerinden önceki kuşakları daha iyi anlama ve takdir etme
8. Değişim ve sürekliliği algılama (Welton ve Mallan, 1999:352; Safran ve Ata, 1998: 6).

Sözlü tarih aktivitelerinin öğrencilere kazandırdığı bu beceriler etkinliğin başlaması ve sonuçlanması arasında basamak basamak elde edilir. Dinleme, gözlem ve soru sorma görüşme esnasında bilgiyi düzenleme, olguyu düşünceden ayırma, ilgisiz bilgi arasında ilgili bilgiyi bulma becerileri görüşmeden hemen sonra bant deşifresinde kazanılır. Kendinden önceki kuşakları daha iyi anlama ve takdir etme ile değişim ve sürekliliği algılama becerileri ise öğrencinin kendi yaşantısı ile geçmişte yaşamış insanların yaşantılarını karşılaştırması sonucu kazanılır.

3. İNGİLTERE’DE OKULLARDA UYGULANAN SÖZLÜ TARİH ETKİNLİKLERİ

İngiltere’de okullarda sözlü tarihten gittikçe daha fazla yararlanılıyor; konu milli müfredat programında da yer alıyor. Akademik tarihçiler sözlü tarihi kullanıyorlar, yükseköğretimdeki tarih öğrencileri eğitimlerinin bir parçası olarak sözlü tarihle karşılaşıyorlar.

Okullarda uygulanan sözlü tarih etkinliğine örnek olarak Oxford’daki Corpus Christi Koleji’nde Brian Harrison’un bir grup öğrencisiyle yaptığı çalışma gösterilebilir (Thompson, 1999:8). Çalışma kolej müstahdeminin tarihi üzerineydi. Çalışanlar grubunun işverenlerine karşı modası geçmiş hürmetkârlıklarını, sadakatlerini, işlerinde kılı kırk yarmalarını, giyim kuşanmalarındaki ve davranışlarındaki resmiyeti öğrenciler yadırgamaktaydı. Bu proje sayesinde öğrenciler ve müstahdem birbirlerini daha iyi anlamaya ve tarihin önemini kavramaya başladılar. Öğrencilerden birinin söylediği gibi: “Toplumsal değişimin etkisini gerçekten yakından ve detaylı bir şekilde görmek... genel toplumsal çevredeki değişimlerin geleneksel bir topluluğun yaşam tarzını, değerlerini ve ilişkilerini nasıl değiştirdiğini görmek de... benim için bir o kadar önemli ve ilginç oldu.”

Diğer bir proje de ilkokulda uygulanmıştır. Cambridge’nin ilçelerinden birindeki bir ilkokulda, Sallie Purkis çeşitli yaş gruplarıyla sözlü tarih çalışmalarını kullanmıştı (Thompson, 1999: 150) Bu, 7 yaşında yirmi çocuktan oluşan bir sınıfla yarım dönemden uzun bir süre boyunca, haftada iki öğleden sonrayı ayırarak yürütülen bir projeydi. Gruptaki çocuklar birbirlerinden farklıydı; bazı çocuklar göçmendi; dokuz çocuk okuyup yazamıyordu, bazılarıysa çok zekiydi. Proje, çocukların tarih öğrenimindeki ilk deneyimleriydi. Projenin amaçlarından biride bu

ilk karşılaşmayı ilginç ve heyecanlı bir hale getirmek, çocukların tarihsel kanıtlar toplayabileceklerini hissetmelerini sağlamak, onlara tarihin gerçek olduğunu ve bugünleriyle ilişkili olduğunu hissettirmektir. Konuların birbirinden ayrılmadığı bir okulda yürütülüyor olması büyük, bir avantajdı, böylece kolaylıkla sanat çalışmaları yapılabilir, İngilizce'ye geçilebiliyor, okul dışına geziler düzenlenebiliyordu.

Purkis somut bir başlangıç noktası olarak yerel kütüphane görevlisinin önerdiği, okulun altmış yıl önce ilk açıldığında ilk öğrencilerin inşaat molozları arasında çekti oldukları bir fotoğrafı seçmişti. Bu çocukların hemen ilgisini çekmiş, fotoğraftaki öğrencilerin kıyafetleri üzerine yorumlar yazmaya başlamışlardı. Fotoğrafın nerede çekildiğini bulmaya çalışmış, fotoğraftaki öğrencilerin şimdi kendi büyükanneleri, büyükbabaları, yaşında olabileceğini hesaplamışlardı. Bunun üzerine Purkis projenin anahtar simgesini “büyükanne” olarak belirledi. Büyükanne ve büyükbabaların okulla ilişkilendirilmeleri çocuklar için yeni bir deneyimdi. Ses kayıt cihazları kullanılmadı, bunun yerine yazılı bir anket dağıtıldı. Anket çocuklarla yapılan bir tartışma ışığında oluşturuldu. Hepsi olmasa da büyükannelerinin çoğu anketi cevaplandırdı; projenin sonunda kendini “tarihçi” olarak adlandıran bir çocuk üç kişiyle görüşme yapmıştı. Bir başkası yazısını daktiloda yazdı. Kısacası bol bol iyi malzeme çıkmıştı.

Purkis belirli konumlarda bazı parçalar seçip yazıya geçirerek sınıf için bir okuma kitabı oluşturdu.

Bir diğer yaratıcı ilköğretim projesi Londra'nın içinde, Notting Hill'deki bir okulda gerçekleşti. Alistair Dgeos konu olarak Fox ilköğretim okulunun tarihini seçti ve projeyi okulun savaş zamanında kırsal bir bölgeye nakledişine odakladı. Bu sayede yedi ila on yaş arasındaki iki sınıf, proje kapsamında bir okul gezisiyle Wiltshire Locock'a gittiler ve burada otuz yıldan uzun zaman önce okullarının Londra'dan gelen çocuklarla dolup taşıdığını hatırlayan köylülerle konuştular. Proje bütün olarak ele alındığında çocukları yetişkinlerle işbirliği içinde tartışabilmeye ve öğrendiklerini kendi yazılarında kullanmaya teşvik etmede dikkate değer bir başarı olmuştur (Thompson, 1999:152).

Daha büyük çocuklarla yapılan bazı projelere bakıldığında bu tür projelerde hem sınırlamalar hem de imkanlar artmaktadır. Sözlü tarihin disiplinler arası ve araştırmacı doğası okulun zaman çizelgelerinde esneklik, tam potansiyelini fark edebilmek için de artık mümkün olan projeye dayalı sınav düzenine geçilmesini gerektirir. Ancak, bunlar göze alındığında daha büyük yaştaki çocuklarla yapılan bir proje daha iddialı boyutlara ulaşabilir. Pek çok okul projelerini yıllıklarında yayımlamak üzere yada sözlü tarihle ilgili kitapçıklar halinde basmışlar, yerel sergiler düzenlemişlerdir.

Claver Suffolk'taki Thurston Upper School'da bütün sınıflarda ayrı bir sözlü tarih türünü uygulamıştır. Küçük yaş grubuyla soyağacı oluşturma çalışmaları yapılmış, oradan büyükanne ve büyükbabalara sorular sorularak sosyal devlet politikalarına geçmeden önce ve geçtikten sonraki sağlık hizmetlerini karşılaştırmaya geçmiş, son olarak da “ İki Savaş Arasında Suffolk'ta yaşam” üzerine, altıncı sınıflara yönelik bir proje dizisi gerçekleştirilmiştir. Altıncı sınıflar, bu projeleri yürütebilmek için bir komite oluşturmuşlar ve yerel olarak satılacak özel dergiler için kaynak bulmuşlardır. Her yıl, küçük bir grup okul bitirme sınavları için yürüttükleri bireysel projelerle çalışmalara devam etmişlerdir.

Bruley, Güney İngiltere'de Portsmouth'da BA (Hons) Tarihsel Çalışmalar Kursu'nun öğrencilerinin “buzdolabı, çamaşır makinesi, elektrik süpürgesi ev hanımlarının yaşamını nasıl etkilemiştir?” sorusundan yola çıkarak 1930'ların ve 1950'lerin ev hanımlarıyla yapılan bir sözlü tarih çalışması gerçekleştirdiklerinden bahsetmektedir (Bruley, 1996:1). Çalışmanın sonunda yeni çıkan araç-gereçler ev hayatında kadının pozisyonunu pasifleştirmiştir sonucu çıkmıştır.

İngiltere'de okullarda yapılan eğitim amaçlı sözlü tarih çalışmaları oldukça fazladır. Sunulan proje örnekleri fazlalaştırılabilir.

4. AMERİKA'DA OKULLARDA UYGULANAN SÖZLÜ TARİH ETKİNLİKLERİ

Sözlü tarih uygulamaları ortaokul ve liselerde en yaygın şekilde Amerika'da kullanılmaktadır. Foxfire Projesi sözlü tarihin okullarda uygulanmasına örnek gösterilebilecek en büyük projedir. Henüz ne Avrupa'da ne de Amerika'da bu projenin başarısını geçecek bir etkinlik düzenlenememiştir. Projenin mimarı Eliot Wigginton, kolejden sonra Georgia dağlarında yer alan Rabun Gap'taki küçük bir kasaba lisesi olan Nacoochee okulunda çalışmaya başlamıştı. Bu proje ilk başta “Yaratıcı Yazı” üzerine seçmeli ders olarak başlamıştı. Daha sonra Foxfire okul gazetesi projesi oluştu. Proje kapsamında yöre halkıyla kulübe yapımı, yemek pişirme, yorgan dikimi, sabun yapımı, samandan yatak yapımı gibi yöresel zanaatlarla ilgili görüşmeler yapıldı. Wigginton'un en olağanüstü başarısı ise öğrencilerin topladığı malzemenin mümkün olacak en kapsamlı kullanımını sağlayabilecek şekilde yayım işlerini örgütlemesiydi. Bu örgütleme sonucu Foxfire Dergisi ortaya çıkmıştır. Derginin şu anda Amerika çapında biliniyor oluşundan, sadece yerel değil aynı zamanda ulusal boyutlarda olağanüstü bir başarı elde ettiği anlaşılmaktadır. Derginin 1972'den itibaren Foxfire Bir, Foxfire iki ve Foxfire üç olarak kitap halinde yayımlanan kısımları 1978 yılına kadar dört milyondan fazla satmıştır. Kısmen kendi bünyesindeki düzenli eğitim atölyeleri ve bülteni aracılığıyla Foxfire iki yüzden fazla lisede benzer dergiler çıkarılmasına ön ayak olmuştur (Thompson, 1999:155-158).

Ülkenin Foxfire dışında, Bittensweet, Salt, Loblolly, Tsa Azsi gibi birçok yerinde öğretim uygulamaları olarak başlatılan sözlü tarih sınıf projeleri girişimcilerinin ürettikleri magazin, kitap ve bilimsel arşivlerle gelişmiştir. (Mehaffy ve Davis, 1983: 114-115).

Amerika’da sözlü tarihin lise öğretmenleri tarafından yaygın bir şekilde kabul görmesinin nedenleri Crocco’nun (1998:19) önerileriyle şöyle sıralanabilir:

1. Kaynakların yetersiz olduğu dönemlerde sözlü tarih, yeni sınıf materyalleri için mali kaynak gerekmeden kişilerin hayat hikayelerinin kullanılmasını sağlamaktadır. Öğretmenler için başlangıç maliyeti çok azdır.
2. Öğrenciler sözlü tarih projesi yapmaya başladıklarında sonuç olarak birer tarihçi olurlar ve eleştirel düşünce kapasitelerini geliştirirler.
3. Öğrencilerin oluşturduğu birincil kaynaklı dokümanlar ders kitaplarındaki panoramik yorumlu tarihin dengelenmesini sağlamak için kişisel metinler sunar.

Sözlü tarihi etnik ve ırk ayrımını araştırmak için kullanan Stainberg kolej öğrencilerinin deneyimlerini belgelemiştir (1993: 71-73).

Colombia Üniversitesi’nde Marry Marschall Clark ve Ronold J. Grek tarafından Öğretmen Koleji’nde “Öğretme Aracı Olarak Sözlü Tarih: Sosyal Bilimler Alan Çalışması” adlı ders gösterilmektedir. Bu derste öğrencilere belirlenmiş sorulardansa tartışma konularını içeren listeler hazırlamaları öneriliyor. Hepsinden öte öğrenciler iyi dinlemeleri, görüşme yaptıkları kişinin sözünü kesmemeleri ve görüşme sırasında akıllarına gelen ilginç soruları düzenleyebilmeleri için hazır olmaları konusunda teşvik ediliyorlar (Crocco, 1998: 20-21).

Bu dersi alan öğrenciler büyük bir çoğunlukla sosyal bilimler eğitiminde yüksek lisans programına devam eden hizmete hazırlanan ve hizmet içi öğretmenlerinden oluşmaktadır. Bu öğrenciler mezun olduktan sonra, eğitim verdikleri liselerde Sözlü tarih yöntemini kullanmaktadırlar.

Sözlü tarih uygulamalarının ortaokul ve liselerde en yaygın şekilde Amerika’da kullanılmasının başlıca sebebi budur. Üniversitelerde “Sosyal Bilimler Alan Çalışması” olarak gösterilen Sözlü Tarih dersleri Amerikalı öğretmenlerin bu yöntemi uygulayarak öğrenmelerini sağlamakta ve göreve başladıklarında da öğrencilere uygulatma imkanı kazandırmaktadır.

Crocco (1998: 21) Manhattan'ın batısındaki Beacon High School'undaki öğrencilerin Amerika'ya göç eden Karaipiller ve Latin Amerikalılar hakkında gerçekleştirdikleri disiplinler arası sözlü tarih projesinin yapısından ve açıklığından dolayı değerli görmektedir. Bu proje iki sosyal bilimler öğretmeni ve iki İngilizce öğretmeni tarafından düzenlenmiştir. Proje Türkiye'de uygulanacak projelere örnek teşkil etmesi açısından aynen aşağıda verilmektedir.

Öğrenciler seçmiş oldukları konuyla ilgili bir takım sorular hazırlarlar. Bir öğrenci Meksika'dan Amerika'ya yasal olmayan yollarla göç etmiş kişilerle görüşmeler yapmıştır. Bu öğrencinin ana sorusu, göç nedenlerini ve mültecilerin bu ülkedeki deneyimlerini kapsamaktadır. Görüşme yapılan kişiler, öğretmenlerin yardımıyla bulunmuştur. Öğrenci New York'da göç etmiş bir kişiyle görüşmüştür. Görüşmeden önce bu kişiye görüşme tarihini ve görüşmenin amacını bildiren bir mektup ve görüşme sonunda da bir teşekkür mektubu yollamıştır. Görüşme esnasında öğrenci şu soruları sorulmuştur:

Göç eden insanlar buraya gelmek için o kadar çok zorluğa neden katlanıyorlar?

Sınırlardan nasıl geçiyorlar?

Neden yasadışı yollarla gelmek zorunda kalıyorlar?

Neden yasal yollarla değil?

Meksikalıların bu ülkeye gelmesi yasak mı? gibi sorular

Ünite boyunca öğretmen, öğrencilerin projelerini dikkatlice izlemektedir. Görüşme randevularını kaydeder. Projenin amacı öğrencinin buldukları hakkındaki araştırma raporunu sınıfa özetlemesi ve sözlü tarih sunusunu yapmasıdır (Ek 1 doküman 1). Her öğrencinin dosyası, öğretmenin verdiği formları ve arkadaşlarının değerlendirmelerini içermektedir. Öğretmenler öğrencilerin dosyalarını onların gelişimini kontrol edebilmek için sürekli olarak inceler (EK 1 doküman 2). Öğrenciler birbirlerinin projelerini uygulama ve kaynak yönlerinden gözden geçirdikleri çalışmada yer alırlar (EK 1 doküman 3 ve 4). Mesela; tüm öğrenciler,

görüşmelerinin fotokopilerini kontrol edecek arkadaşına vermelidirler. İngilizce ve sosyal bilimler projelerinin bir parçası olarak arkadaşlarının projelerini kontrol eden öğrenciler, kullanılan tarihsel nedenselliğin yanı sıra kelimelerin uygun bir İngilizce'yle yazılıp yazılmadığı, yazarın noktalama işaretlerini doğru kullanıp kullanmadığı hakkında geri bildirim verirler. Son yapılan eş incelemesini (EK 1 doküman 4) de içeren birkaç eş incelemesiyle diğer öğrenciler, projenin teknik, tarz ve içerik yönlerini değerlendirirler.

Öğrenciler, röportajlarının kopyalarıyla birlikte görüşme yaptıkları kişilerin söyledikleri hakkında da yorumlarını eklemek durumundadırlar.

Final araştırma raporu hem not veren hem de yapıcı yorumlarda bulunan İngilizce ve sosyal bilimler öğretmenleri tarafından okunur (EK 1 doküman 5). İngilizce ve sosyal bilimler öğretmenleri tarafından zaman harcanan sınıf çalışmaları ve bu işlemin yüksek kaliteli yapısı, öğrencilerin sorumluluklarını güçlendirmiştir (Crocco, 1998:21-24).

Sonuç olarak Amerika'da sözlü tarih uygulamalarının ortaokul ve liselerde yaygın olarak kullanılmakta olduğu söylenebilir. Bunun başlıca iki nedeni vardır. İlki öğretmenlerin üniversite öğrencisi iken derslerinde bu yöntemi öğrenmeleri ve uygulamalı olarak kullanmalarıdır. Daha sonra öğretmen olan bu öğrenciler görev yaptıkları ortaokul ve liselerde öğrencileriyle birlikte sözlü tarih etkinliklerini düzenlemektedirler. İkinci neden ise öğretmenlerin ders kitaplarına sıkı sıkıya bağlı olmamaları ve ders kitaplarının kullanımını sözlü tarih projeleriyle ve tarih sevgisinin temelini oluşturan hayal gücüyle geçmişi yeniden şekillendirmelerine yardımcı olan diğer tekniklerle dengelemeleridir.

5. TÜRKİYE'DE EĞİTİM AMAÇLI SÖZLÜ TARİH

Ülkemizde eğitim amaçlı sözlü tarihe, tarih eğitimcilerinin yazdığı makalelerde rastlanmaktadır. Fakat pek fazla uygulama olanağı bulunduğu görülmemektedir. Bunun nedeni fazla öğrenci sayılı ve kısıtlı kaynaklardan dolayı Talim ve Terbiye kurulunca önerilmekle yetinip, öğretmenlerin iyi niyetine bırakılmasıdır.

Safran ve Ata (1998:3)'ya göre sözlü tarihide içine alan okul dışı tarih öğretiminin, öğrenmeye kazandırdığı bilgi ve beceriler göz önüne getirildiğinde, değeri anlaşılmaktadır. Sözlü tarih aktivitelerinin öğrenciye dinleme, gözlem soru sorma, bilgiyi düzenleme, olguyu düşünceden ayırma ve ilgisiz bilgi arasında ilgili bilgiyi bulma gibi beceriler kazandırmasından dolayı tarih öğretiminde kaynak kişilerle görüşme öğretmenlerin iyi niyetine bırakılmaksızın yıllık tarih programlarında zorunlu tutulmalıdır.

Bir toplumun en önemli kaynağı kuşkusuz o toplumda yaşayan kişilerdir. Sosyal bilgiler dersinde toplumda yaşayan pek çok kişiden kaynak olarak yararlanılabilir. Çeşitli meslek sahipleri (Avukat, ressam, çiftçi), yerleşim biriminin en yaşlı kişileri, konu alanı uzmanları kaynak kişi olarak kullanılabilir. Kaynak kişilerden yararlanmak için kişi ziyaret edilebileceği gibi, sınıfa da davet edilerek bir görüşme gerçekleştirilebilir.

Görüşme, orta dereceli okul öğrencilerinin sosyal bir ehliyet sahibi olmaları için öğrenmeleri gereken tekniktir. Bu hususta tecrübe imkanları vermeyen okullar öğrencilerini hayata alıştırmak mesuliyetlerini ihmal ediyorlar demektir. Bu gibi çalışmalar ortaokulda başlayan ve lisede genişleterek devam edilen bir programla sosyal bilgiler öğretimi arasına sokulmalıdır.

Günümüzde sözlü tarih toplumun her kesiminden biriyle görüşmeyi içerecek bir şekilde geniş bir anlam kazanmıştır. Okul dışı tarih öğretiminin bir unsur olarak sözlü tarih etkinliğinde, orta dereceli okullarda öğrencilerin ilk sözlü tarih görüşmelerini İngiltere ve Amerika’da olduğu gibi büyükanne ve büyükbabalarıyla yapmaları sağlanmalıdır.

Türkiye’de eğitim amaçlı sözlü tarihe, tarih eğitimcilerinin makalelerinde rastlandığı daha önceden bahsedilmişti. Bu tarih eğitimcilerinden olan Safran ve Ata (1998:5) sözlü tarih etkinliğini kullanma hazırlıklarını şöyle sıralamaktadırlar:

1. Konunun seçilmesi
2. Görüşme yapılacak kişilerin belirlenmesi
3. Soruların hazırlanması
4. Görüşmenin düzenlenmesi
5. Görüşmeden elde edilen bilgilerin düzenlenmesi
6. Etkinliğin toparlanması

Bu yolla hazırlanan sözlü tarih bilgileri yayınlanarak herkese açık duruma getirilebilir.

Sözlü tarih öğretimi kapsamında kaynak kişilerden yararlanma etkinliğinin planlanmasında dikkat edilecek hususlarda yine ülkemizdeki tarih eğitimcilerinin çalışmalarında görülebilmektedir.

Bunları Safran ve Ata’nın (1998:2-3) önerileriyle şöyle sıralayabiliriz:

1. Kaynak kişi bilgi vereceği alanın uzmanı olmalıdır.
2. Hangi konular üzerinde ve ne şekilde durursa öğrencilere yararı olacağı konusunda öğretmen, kaynak kişiyle bir ön görüşme yapmalıdır.
3. Kaynak kişinin boş zamanı alınmalıdır.
4. Kaynak kişi kendisine ihtiyaç duyulduğunda dinlenmelidir.

5. Kaynak kişiyi öğrencilerin tam olarak dinlemeleri ve soru sormaları sağlanmalıdır.
6. Kaynak kişinin anlattıkları hakkında öğrenciler kısa not almalıdır.
7. Kaynak kişinin anlattıkları; ders kitaplarıyla, yazılı kanıtla, karşılaştırılmalı ve öğrenciler tarafından değerlendirilmelidir(Safran ve Ata, 1998:2-3)

Sözlü tarih yönteminin Türkiye’de tarih eğitiminde uygulanabilmesi yukarıda belirttiğimiz basamakların gerçekleştirilmesiyle mümkün olabilir.

Özbaran (1997: 170) tarih öğretiminde sözlü tarihin gereklerini yerine getirebilecek, yani günümüzün olgularına doğrudan etkileri bulunan çok yakın geçmişin canlı tanıklarını peşine takıp öğrencileri yakın tarihin yazımına katkıda bulunabilecek, tarihçiliği tadabilecek, işlev sahibi yapabilecek duruma getirebilecek Wigginton gibi öğretmen yüreklendirmesine ihtiyaç olduğunu savunmaktadır.

Sözlü tarih, öğretmenlerimiz tarafından çok fazla kullanılma imkanı bulamamış bir yöntemdir. Bunun başlıca sebebi, yakın tarihimizin ders programlarında yerini almamış olmasıdır. Gelecekte yapılacak olan yeni ve yakın geçmişi içine alacak programların sonucunda, ülkemizde akademik tarihçilikte yerini almış olan Sözlü Tarih, tarih eğitiminde de daha kapsamlı bir şekilde uygulanabilecektir.

III. BÖLÜM

1. UYGULANABİLECEK ÖRNEK SÖZLÜ TARİH PROJELERİ VE SÖZLÜ TARİH GÖRÜŞME SORULARI

Sözlü tarih etkinliklerini sosyal alanda pek çok konu üzerinde gerçekleştirme imkanı bulabiliriz. Yerel tarih çalışmalarında sözlü tarih çok etkili bir yöntemdir. Buradaki potansiyel araştırmacılar toplumdaki her sosyal tabaka ve etnik alt grupla bağlantılı kişilerdir. Öğrenciler kendi kültürel köklerini araştırırken toplumlarıyla ilgili bir başlangıç bilgisine sahiptirler. Böylece okul, bu köklenmiş tarihi yaratmaya gerçek katkı sağlayacak stratejik bir pozisyona sahip bir mekan olabilir.

Yerel tarih üzerine çalışmak üzere oluşturulmuş bir sözlü tarih sınıfı, kasabalarının veya illerinin geçmişi hakkında neler bildiklerini tartışmalıdırlar. İkinci aşama olarak yazılı kaynaklardan bilgi aramalı ve yöredeki yaşlı insanlarla bir mülâkâta girişmeden bu bilgileri elde etmelidirler. Görüşmeye başlamadan önce açık uçlu sorular hazırlanmalı ve görüşmeciyi konuşturacak tüm yollar denenmelidir. Görüşme esnasında yapılan kayıt işleme görüşmenin dikkatini dağıtmayacak şekilde gerçekleştirilmelidir. Görüşme sonucunda kaset deşifresi yapılmadan kaydı geçilemeyen yerler olduysa bu kısım hemen kaydedilmelidir. Deşifre işlemi

tamamlandıktan sonra yazılı belgelerle birleştirilen sözlü kaynağın oluşması için yorum gerekmektedir.

Basit bir tarzda gerçekleştirilebilecek yerel bir sözlü tarih projesinden söz edildikten sonra Sittan, Mehaffy ve Davis'in (1983: 116) öğretmenlerin kendi kendilerine keşfettiğini söyledikleri projeler üzerinde duracağız. Bunlar; Toplumun sözlü tarih arşivi, kültürel gazetecilik (Foxfire Kavram yayınları gibi bir dergi), yerel medya için ürünler, Toplum özel müfredat programı materyalleri ve Tarihi problem kayıtlarıdır. Bunlar aşağıda sırayla ele alınmaktadır.

1.1. Yerel Toplumun Sözlü Tarih Arşivi Projesi

Gerçekleştirilen birçok sözlü tarih projesinden sonra elde edilen, sözlü tarih kasetleri, transcriptler ve görüşme notlarının tedricen birikmesi sonucu böyle bir sözlü tarih arşiv projesi ortaya atılabilir. Bu birikmiş malzeme okul yada halk kütüphanelerinde yer alan bir sözlü tarih cemiyeti yada folklor arşivi oluşmasını sağlayabilir. Pek çok projede toplumun insan deneyimlerinin sözlü kayıtları yok olmaktan kurtarılabilir. Bu tür projenin kaset koleksiyonunun değeri tasarının kabul edilmesiyle artacaktır. Projenin üstünden geçen yıllar da kasetlerin değerini daha da arttıracaktır.

Kaset arşivi, sınıf projesi ve lokal tarih cemiyetlerinin desteğinin birleşmesi ile arşiv basitçe sözlü tarih kasetlerinin bir koleksiyonu olabilir.

1.2. Kültürel Gazetecilik Projesi

Foxfire ve yüzlerce sözlü tarih ve folklor dergisi Amerika ve Avrupa'da yayınlanmaktadır. Foxfire, folklor ve kamu okul öğrencileri tarafından araştırılmış halk marifetleri ve toplumun kullanımı için yayınlanan bir sözlü tarih dergisidir. Böyle dergiler sadece okul ve okul çevresi tarafından finanse edilir. Genellikle toplumun kabul etmesi ve desteklemesine bağlı olarak batar yada varlığını sürdürür. Sözlü tarih arşivi gibi, foxfire kavram dergisi de yerel toplum için ve bu toplum tarafından çıkarılan, diğer bir halk tarihi türüdür. Foxfire görüşünün önemli ölçüde yayılması kamu okullarının standart çalışma prosedürlerindeki yinelenen karmaşa ve açıklığa karşıdır. Öğrenci ve öğretmenleri motive eder. İhtiyaç duydukları bazı şeyleri yerel toplumdan sağlar. Foxfire dergisi hem öğretim stratejisi hem de yayın projesi olarak çalışır (Sitton, Mehaffy ve Davis, 1983: 118).

Yerel topluluk tarafından böyle bir sözlü tarih dergisi çıkarmak için ilk aşamada Eliot Wigginton'un Foxfire dergisinin teknik meselelerini anlattığı Foxfire deneyimi (1975) adlı eser bir başlama kılavuzu gibidir. Derginin teknik sorunları halledildikten sonra sözlü hayat tarihinin bir örneği olarak bilgi veren kişilerle mülakâtlar yapılır ve onlardan elde edilen kasetler renkli bir hayat hikayesi içinde basılır. Dergide yayınlayabileceğimiz bir diğer konu da evde, çiftlikte ve işyerlerinde halk teknolojisinin bazı yönleri üzerine odaklanmış bir öğretmene de danışmanlık yaptırılabilir.

1.3. Yerel Medya İçin Ürünler Projesi

Öğrencilerinizle düzenlediğiniz sözlü tarih aktivitelerinizin ürünlerini yerel gazetenizde yerel tarih köşesi varsa orada yayınlayabilirsiniz. Bu projenize katılan öğrencilerin heyecanına büyük ölçüde katkı sağlayabilir.

Gazete köşesine denk olan bir dinleme olasılığı ile ilgili yerel radyo istasyonu ile konuşulabilir. “Geçmiş hala devam ediyor” , “Geçmişten Sesler: Bir Sözlü Tarih Programı” vs. üzerine yerel dinleyiciler için düzenli bir program hazırlanabilir. Öğrencileriniz onların en renkli mülakâtlarından alıntı yapabilirler ve radyo şovunda kullanmak için dersle ilgili kasetler içine kaydedilebilirler. Bu kaset kaydetme süreci teknik olarak basittir, sadece iki kaset kaydedicisi ve bir transfer kablosu, asgarî çıplak bir tel gibi malzeme gerektirir. Program çeşitli konularda mülakât yapılmış bir kişi yada bir konu üzerine çeşitli kişilerle yapılmış mülakât üzerine odaklanabilir. Radyo programı “ham olarak” ve tam güçle sözle tarihi sunmak için bir şans olabilir.

Slayt/Kaset gösterimi görüşmecilerin hikayelerini fotoğraflama veya onların hüner ve becerilerini göstermede sözlü tarih tanıklığının kayıtlarının derlenmesi, başlangıç için iyi bir araç olarak görünür. Slayt/Kaset gösterimini üretmek pek fazla masraf gerektirmez ve üretim için gerekli teknik teçhizat (Kamera, kaset, Kaydedici vs.) genellikle okulda kolaylıkla bulunabilir. Yapılan çekimler okul programlarında sunulabilir. Projenizi halka tanıtmada etkili olur.

Video kasetleri de sözlü tarih aktivitelerinde kullanılmaktadır. Görüşmeler video bandına çekilip yerel televizyonlarda yayınlanabilir. Sonuç olarak gazete

köşeleri, radyo programları, slayt/kaset, gibi görsel işitsel medya ve video-bantlar; sözlü tarih projesi geliştirmek için gerçek imkanlardır.

1.4. Toplum Özel Müfredat Program Materyalleri Projesi

Sözlü tarih “topluma-özel” herhangi bir konuya uygulanabilir. Sınıf ve ders kitabı arasındaki boşluğa bir köprü olması için okulun dışındaki ortamda geliştirilmiş sözlü tarih projesi, her bir öğretmenin konusuna uygun bir yerel müfredat programı çalışması yaratmak, kaydetmek ve araştırma için çeşitli disiplinlerdeki öğretmenlerle birlikte çalışmayı seçebilir. Bunlar sözlü tarih kasetleri ve transcriptler olabilir. Meslekî sanatlar ve ev ekonomisi öğretmenleri, toplum içerisinde uygulanan değerli halk sanatları ve ustalık stillerini öğrencilere öğretmeye yardımcı olması için video kasetleri ve transcriptlere sahip olurlar. Tarım sınıfı, geleneksel tarımsal uygulamalar üzerine materyaller kullanabilirler. İngilizce öğretmenleri okuma ve edebiyat sınıflarında kullanmak için folklor konuları ve çeşitli yaşam tarihlerine sahip olabilirler. Sosyal bilimler öğretmenleri bir dizi sözlü tarih kasetleri ve transcriptlere sahip olurlar. Meselâ Kıbrıs gazileri bu savaşla ilgili sınıfa çok şey anlatabilirler.

Kısacası, disiplinler arası bir yerel çalışmalar müfredatının yaratılması geliştirilmiş proje için gerçek bir olasılıktır. O ters yüz edilebilir, şöyle ki en iyi müfredat programı materyalleri genellikle toplum ve okula özel olanlardır.

1.5. Tarihi Problemlerin Araştırılması Projesi

Bütün toplumların kendi problemleri vardır. Bu problemlerden pek çoğu toplumun geçmişinde derin köklere sahiptir. Bunlar arazi kullanım yasaları, yargılama, ticaret, çevre yada yüzlerce diğer olasılıklar olabilir. Toplumlar genellikle kendi problemlerinin farkındadırlar. Tarihi problemlerde sözlü tarih grubu bir toplum probleminin dengeli bir şekilde yorumunu sunmak ve derlemek için kendi araştırma becerilerini kullanırlar. Problemin kökeni, bir çözüm için ilk teşebbüsler ve problemin en iyi nasıl çözüleceği ile ilgili farklı fikirleri verirler. Sözlü tarih araştırma metodu tarihi gerçekleri açmak için güçlü bir anahtar olabilir, böyle yaparak günümüz için büyük bir görüş açısı sağlarlar.

2. GÖRÜŞME YAPAN KİŞİLER İÇİN BİR REHBER TASLAĞI

2.1. Örnek Sorular

2.1.1. Ev Halkı: Temel Bilgiler

Görüşülen kişinin adı, o anda oturduğu adres, doğum yılı, medeni durumu, evlendiği yıl, doğum yeri (eğer biliyorsa sokak yada bölgenin adı).

1. Doğduğunuz evde kaç yıl yaşadınız?
2. Daha sonra nerede yaşadınız? Daha sonraki taşınmaları da aynı şekilde sorun.
3. Ailenizin her seferinde neden taşındığını biliyor musunuz?
4. Aile uzak bir mesafeye taşınmışsa her iki tarafta da kim yardımcı olmuş, yolculuk, ilk izlenimler, taşınmanın ekonomik etkisi, ayrıldıkları yer ile devam eden ilişkileri, diğer göçmenlerle ilişkileri.
5. Kaç kardeşiniz vardı? Kardeşlerin doğum sırası ve kaç yıl arayla doğdukları.
6. Doğduğunuzda babanız kaç yaşındaymış? (hatırlatın: öldüğünde kaç yaşındaydı? Ne zaman öldü?) iş; (işverense: kaç kişi çalıştırıyordu) söz konusu işinden önce veya sonra başka bir işi oldu mu? Geçici yada yarı zamanlı bir işte çalıştı mı? ölene kadar çalıştığı bütün işleri sorun. Babanızın hiç işsiz kaldığını hatırlıyor musunuz?
7. Doğduğunuzda anneniz kaç yaşındaymış? (hatırlatma: öldüğünde kaç yaşındaydı. Bu ne zaman oldu.) evlenmeden önce çalışıyor muymuş? (işverense: kaç kişi çalıştırıyordu) evlendikten sonra çalışmış mı? yarı

zamanlı işlerde çalışmış mı? Günde kaç saat çalışmış. Ölene kadar çalıştığı bütün işleri sorun. Anneniz isteyken çocuklara kim bakıyordu?

8. Anneannenizi, babaannenizi ve dedelerinizi hatırlıyor musunuz? İlişki, izlenimler.

Görüştiğiniz kişiyi anne babası değil de başka biri büyütmüşse (Anneanne, babaanne ve dede olabilir.) soruları bu duruma uyarlayın. Üvey aileler söz konusu olduğunda hem üvey ebeveynleri hem de başka bir yerde yaşayan gerçek ebeveynleri ile ilgili sorular sorun.

2.1.2. Aile Etkinlikleri:

1. Doğum gününüz her hangi bir günden farklı geçer miydi? Hediyeler, özel bir yiyecek, misafirler.
2. Evde her hangi bir müzik enstrümanı var mıydı? Müzik enstrümanı çalan biri var mıydı? Ailede şarkı söyleyen biri var mıydı? Ailecek müzik yaptığınız olur muydu?
3. Anne babanız sizinle oyun oynar mıydı? Yılbaşında diğer bayramlarda.
4. Evde kitap var mıydı? Kütüphaneye üye miydiniz? Gazeteler, dergiler.
5. Ailede bir düğün hatırlıyor musunuz? Düğünde neler olmuştu? Kimler katılmıştı?
6. Komşu, arkadaş ve akraba ziyaretlerine sizi de götürürler miydi? Kiminle giderdiniz?
7. Alışverişe giderken sizi de götürürler miydi? Kiminle giderdiniz? Anne babanızla dışarı çıktığınızda başka durumlar hatırlıyor musunuz? Bisiklet, motosiklet, araba. Resmi tatiller.
8. Tatile çıkar mıydınız? Tatilleriniz ne uzunlukta olurdu? Bunu düzenli olarak yapar mıydınız? Tatile aileden kimler gelirdi? Nereye giderdiniz?Neler yapardınız?

2.1.3. Çocuk Oyunları:

1. Çocukken kiminle oynardınız?
2. Erkek kardeşlerle, kız kardeşlerle, komşularla. Arkadaş grubunuz var mıydı?
3. Başka gruplara karşı oyunlar oynar mıydınız? Nerede?
4. Hangi oyunları oynardınız?
5. Oyun oynarken üstünüzün başınızın kirlenmesine izin verilir miydi?
6. Erkek çocukları ile kız çocukları aynı oyunlarını oynarlardı?
7. İstedığınızle oynamakta özgür müydünüz? Anne babanızın oynamanızı istemediği çocuklar var mıydı? (varsa neden?) çocukların sokakta kavga etmeleri yada kumar oynamaları konusunda ne düşünüyorlardı?
8. Şimdide okul çağında boş vakitlerinizi nasıl geçirdiğinizi sormak istiyorum.
9. Hobileriniz var mıydı? (koleksiyon-sigara kartonları vb)
10. Evde hayvan besliyor muydunuz?
11. Bahçeyle uğraşır mıydınız?
12. Balık tutmaya gider miydiniz?
13. Yürüyüş, bisiklet. Bunları kiminle yapardınız? Dans yada müzik dersleri.
14. Spor yapar mıydınız? Takım tutar mıydınız?
15. Üye olduğunuz gençlik örgütleri var mıydı (İzciler)? etkinlikler.
16. Tiyatro konserler, müzik salonları, sinema. Aileniz size harçlık verir miydi?
17. Nelere para harcardınız?

2.1.4. Okul Faaliyetleri

1. Okula başlamadan önce kimseden ders aldınız mı?
2. Okula başladığınızda kaç yaşındaydınız?
3. Nasıl bir okul (özel okul/devlet okulu; gündüz okulu/yatılı okul; erkek okulu/kız okulu/karma okul)?
4. Okul hakkında ne düşünüyordunuz? Öğretmenlerinize karşı ne hissederdiniz?
5. Öğretmenlerinizin onaylamadığı bir şey yaptığınızda ne olurdu?
6. Öğretmenlerin hayatta önemli olduğunu vurguladıkları bir şeyler var mıydı? Davranışlar, karşı cinsle ilişkiler, düzen, dakiklik, konuşma biçimi.
7. Tartışmaya teşvik ederler miydi?
8. Her hangi bir bilim öğretiliyor muydu?
9. Anne babanız sizi okul ödevlerinizi yapmaya teşvik eder miydi?
10. Okuldaki çocuklar genellikle nasıl evlerden gelirlerdi?
11. Bazılarının kıyafetleri diğerlerinden kötü müydü?
12. Okulda çeteler veya gruplar var mıydı?
13. Daha sonra başka bir okula gittiniz mi? Evet ise: aynı soruları tekrar sorun. Orta yada lise seviyesinde bir okul ise: askeri okul, meslek.
14. Okulu bıraktığınızda kaç yaşındaydınız? Fırsatınız olsaydı okumaya devam eder miydiniz? Daha sonra yarı zamanlı bir eğitim aldınız mı? (akşam kurslarıvb.)

15. Üniversiteye gitmiş ise: çalışma konuları, yeni arkadaşlar, yeni yaklaşımlar, öğretmenlerin etkileri, entelektüel tartışmalar, diğer aktiviteler nasıldı? (Thompson, 1999:261-271).

2.2. Sözlü Tarih Görüşme Soruları

Sözlü tarih planı yapılırken aşağıdaki listede sunulan sorular göz önünde tutulmalıdır.

2.2.1. Çocukluğun Geçtiği Ev Hakkında Sorular:

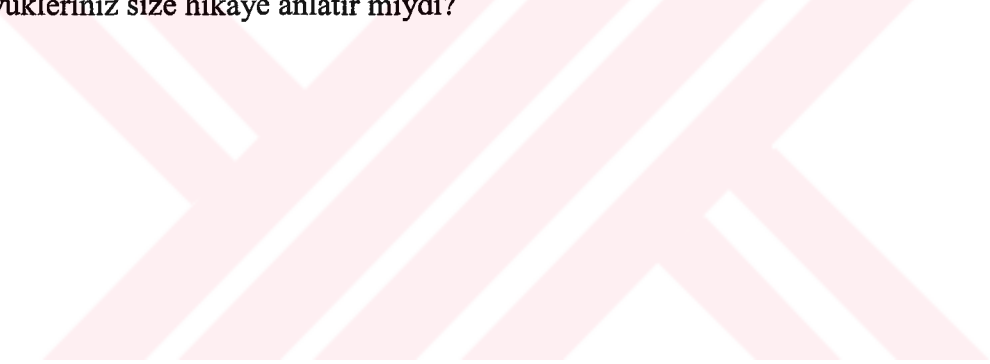
1. Anne-Babanızın evi nerede idi?
2. Anne-Babanızın evi sizin doğumunuzdan öncemi yoksa sonra mı inşa edildi?
3. Ev hakkında en çok ne hatırlıyorsunuz?
4. Evinize hiç ekleme yapıldığını hatırlar mısınız?
5. Evdeki en çok sevdiğiniz oda hangisi idi?
6. En sevdiğiniz oda (oturma odası, banyo, mutfak, kiler, oturma odası vs.) hangisi idi?
7. Odanızı başka biriyle paylaştınız mı?
8. Hiç yaz mutfağınız oldu mu?
9. Evinizde klozetiniz veya malzeme odanız var mıydı?
10. Ailenizin bir kuyusu var mıydı?
11. Evinizin yanında hiç odunluk yada samanlık var mıydı?
12. Kışın evde yaptığınız özel bir iş, etkinlik var mıydı?
13. Günlük olarak evde yaptığınız işler nelerdi?
14. Ailenizin hoşuna giden her hangi bir akşam eğlencesi var mıydı?

15. Sizde özel bir hatıra bırakan özel bir mobilya parçası var mıydı?
16. Ailenizin, hastalık zamanında kullanmaya alıştığı bazı eskimiş ilaçlar var mıydı? (bitkisel ilaçlar?)
17. Evinizde disiplin nasıl idi?
18. Anne babanızın en sevdiği hatırası nedir? Büyükanne ve büyükbabanızın? Erkek kardeşlerinizin? Kız kardeşlerinizin?
19. Ailenizin size öğrettiği değerler nelerdi?
20. Ailenizin her hangi bir küçük evcil hayvanı var mıydı?
21. Anne ve babanızın en çok anlattığı özel hikayelerinin bazıları nelerdir?
22. Anne babanızın sizden ve sizin hayatınızdan beklentileri nelerdir?
23. Anne babanızın sizin için kullanmaya alıştığı ve sizin unutamadığınız bazı deneyimler yada kelimeler nelerdi?
24. Ailenizin size öğrettiği kuramsal bir örnekten öğrendiğiniz bazı şeyler var mıydı?
25. Anne babanızla yaptığınız özel konuşmalar veya birlikte geçirdiğiniz zamanlar var mıydı ve nelerdi?

2.2.2. Çocukluk Yemekleri Hakkında Sorular

1. Çocukken en çok sevdiğin yemek hangisi idi?
2. Çocukken en az sevdiğin yemek hangisi idi?
3. Ailenizin yaptığı her hangi bir özel yemek hakkında bana bir şey söyleyebilir misiniz?
4. Yemekler dışında (ailenize) nasıl yardımcı olurdunuz?
5. Sizi büyütürken anneniz yaptığı bazı özel yemek listesi var mıydı?
6. Ailenizin bazı favori yemekleri nelerdir?
7. Evinizdeki büyük yemek ne zamandı?
8. Evinizdeki Pazar yemekleri neye benziyordu?
9. Annenizin farklı mevsimlerde farklı yemekler yapıyor muydu? (Yaptı mı?)
10. Kurban bayramı yemeğiniz neye benziyordu?
11. Siz çocukken beyler ve gençler mutfak dışında yardım eder miydi?
12. Aile yemeklerinizin özel takma ismi var mıydı?
13. Değişik yemek çeşitlerine ulaşmanın zor olduğu zamanlar var mıydı? Hatırlıyor musunuz?
14. Özel geleneksel yemekleriniz gerçekten ne idi?
15. Evinizdeki bazı seçkin yemekler ne idi?
16. Aile mutfağınıza ilişkin zihninde bir görsel resim var mı?

2.3. Çocukluk Hayatı İle İlgili Sorular

1. En erken hatırladığınız olay nedir?
 2. Çocukken oynadığınız oyunlar ne idi?
 3. Kışın oynadığınız özel oyunlar var mıydı? (ilkbahar, yaz yada sonbahar)
 4. Çocukken bazı sporları yapmaktan hoşlanıyor muydun?
 5. Büyükleriniz size hikaye anlatır mıydı?
-

SONUÇ

Tezde sözlü tarihin tanımı, tarih bilimi içindeki yeri ve önemi, nasıl uygulanabileceği ve değerlendirilebileceği konuları açıklanmaya çalışılmıştır.

Sözlü tarih, bir araştırma yöntemi ve tarih yazım şeklidir. Sözlü tarih, tarih kadar eskidir ve varolan ilk tarih türüdür. Sözlü tarihin kahramanları her türden insanlar olabilir. Sözlü tarih, hem sözlü malzeme sağlayana hem de araştırmacıya bir şeyler veren, hem bilgi toplayandan hem de konuştuğu insanlardan bir şeyler talep eden iki yönlü bir süreçtir.

Kısacası sözlü tarih, siyaset tarihi, aile tarihi, yerel tarih gibi içersinde saha çalışması geleneğinin varlığını sürdürdüğü alanlarda ya da tarihçilerin sosyoloji, antropoloji veya lehçe ve folklor araştırmaları gibi farklı saha çalışması disiplinleriyle ilişki kurabildiği alanlarda gelişme gösterir.

Ayrıca sözlü tarih, değeri ne olursa olsun, gruplar üzerine yoğunlaşarak hikayeleri daraltmaya eğilimlidir.

Sözlü tarih geçmişin gerçek bilgisini amaçlayan ve bir disiplin konusu olarak geleneksel bir kılıfta değil de, tam da olduğu gibi, yani geçmişin ihtiyaçlara uygun düşecek biçimde öğretilip yeniden düzenlendiği, yaşadıkları zamanlar tarafından yeniden koşullandırılmış insanların geçmişe uzanmalarını sağlayan söylemsel bir pratik olarak görüldüğünde, geçmişin o zamana dek gizlenmiş yada saklanmış, göz ardı edilmiş yada oyun dışı bırakılmış yönlerini gün yüzüne çıkartabilen radikal bir inandırıcılığa sahip olabilir (Jenkins, 1997:79).

Sözlü tarih, metodolojide doğru sorulara odaklanan bilgi toplama tekniğinden, sürece ve anlatıcının görüşünün dinamik açılımını sağlayan etkileşime

kaymayı gerektirir. Görüşmenin etkileşimci niteliği, anlatıcıya, olgularla ve duygularıyla ilgili bazı esnek sorular sormamıza olanak tanır.

Sözlü tarih, içine hayatı sokar, kapsamını genişletir. Kahramanlarını sadece devlet büyükleri arasından değil çoğunluğu oluşturan ve o ana kadar bilinmeyen insanlar arasından da seçer. Daha az ayrıcalıklı ve özellikle yaşlı olanların saygınlık ve özgüven hissi kazanmalarına yardımcı olur. Toplumsal sınıflar ve nesiller arasında bağlantıyı ve dolayısıyla anlayışı sağlar. Ortak anlamları ortaya çıkararak tarihçiye ve başka insanlara bir mekana yada zamana ilişkin aidiyet duygusu kazandırabilir. Kısacası, daha dolu insanlar yaratır.

Ülkemizde tarih öğretiminde sözlü tarihin gereklerini yerine getirebilecek, yani günümüzün olgularına doğrudan etkileri bulunan çok yakın geçmişin canlı tanıklarını peşine takıp, öğrencileri yakın tarih yazımına katkıda bulunabilecek, tarihçiliği tadabilecek, işlev sahibi yapabilecek duruma getirebilecek Wigginton gibi öğretmen yüreklendirmesine ihtiyaç vardır (Özbaran, 1997: 170).

Sözlü tarih ortaöğretim programlarında rahat bir şekilde uygulama imkanı bulur. Kaynakların yetersiz olduğu dönemlerde sözlü tarih, yeni sınıf materyalleri için mali kaynak gerekmeden kişilerin hayat hikayelerinin kullanılmasını sağlamaktadır. Öğretmenler için başlangıç maliyeti çok azdır. Öğrenciler sözlü tarih projesi yapmaya başladıklarında sonuç olarak birer tarihçi olurlar ve eleştirel düşünce kapasitelerini geliştirirler. Onların oluşturduğu birincil kaynaklı dokümanlar ders kitaplarındaki panoramik yorumlu tarihin dengelenmesini sağlamak için kişisel metinler sunar.

Sözlü tarih projeleri, dar kapsamlı okuma yetenekleriyle kısıtlanmış sözlü ve interaktif becerileri içeren öğrenim alanları modelini genişletmektedir. Sözlü tarih projeleri aynı zamanda, aileleri ve öğrenci gruplarını sınıfta bir araya getirme potansiyeline sahiptir.

Sözlü tarih, öğrencileri dünyayı diğer insanların gözleriyle görmeye teşvik ederek onların empati kazanmalarını sağlar. Sözlü tarih kişisel yönleri sunarak insanoğlunu geçmişe götürür. Öğrenciler kendilerini daha sonra tarih sahnesinde

ortaya çıkacak birer tarih oyuncusu olarak görmeye başlarlar. Bir yazarın sosyal bilimler çalışmasının önsözüne koyduğu gibi “geçmiş ancak biz onu yaşatmaya devam edersek var olur”.Sözlü tarih bunu başarabilmek için mükemmel bir araçtır.

Sözlü tarih, öğretmenlerimiz tarafından çok fazla kullanılma imkanı bulamamış bir yöntemdir. Bunun başlıca sebebi, yakın tarihimizin ders programlarında yerini alamamış olmasıdır. Gelecekte yapılacak olan yeni ve yakın geçmişi içine alacak programların sonucunda ve yerel tarih ve aile tarihlerinin öğretmenlerimiz tarafından kullanılmaya başlanmasıyla, ülkemizde akademik tarihçilikte yerini almış olan sözlü tarih, tarih eğitiminde de daha kapsamlı bir şekilde uygulanabilecektir.

KAYNAKÇA

- BARTH, James L. ve A. Demirtaş. (1997). **İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi**.
YÖK, Dünya Bankası Milli Eğitim Geliştirme Projesi. Ankara
- BAŞARAN, Mehmet. (2001). *Sözlü Tarihin İçinde Aydın'da Geçmiş Bir Yaşam*.
Tarih ve Toplum, (205), 5-10.
- BAUM, Willa K.(1987). **Oral History for the Local Historical Society**. Nashville:
American for State and Local History.
- BAUM, Willa K.(1987). **Transcribing and Editing Oral History**. Nashville:
American for State and Local History.
- BAYKARA, Tuncer. (1996). **Tarih Araştırma ve Yazma Metodu**. İzmir: İrfan
Kültür ve Eğitim Merkezi.
- BAYMUR, Fuat. (1964). **Tarih Öğretimi**. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevi.

BRULEY, Sue. (1996). *Teaching Oral History; An Experience From Souther England*. **Sözlü Tarih: IX. Uluslar arası Sözlü Tarih Konferansı**, Göteborg.

CAUNCE, Stephen. (2001). **Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi**. (Çev: B. Bülent Can ve Alper Yalçinkaya). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

COLLINGWOOD, R.G. (1996). **Tarih Tasarımı**. (Çev: Kurtuluş Dinçer). İstanbul: Gündoğar Yayınları.

CROCCO, Margaret S. (1998). *Putting the Actors Back on Stage: Oral History in the Secondary School Classroom*. **The Social Studies**, January/February. 19-24.

DANACIOĞLU, Esra ve P. Böke. (1996). *Geçmiş Yaşamların İzinde*. **Toplumsal Tarih** (31), 6-10.

DİLEK, Dursun. (2001). **Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi**. Ankara: Pegem Yayınları.

ERDEN, Münire. (1996). **Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Ankara: Alkım Yayınları.

EYÜPOĞLU, İ.Zeki. (1991). **Tarihin İlkeleri**. İstanbul: Say Yayıncılık.

GULBENKAİN KOMİSYONU. (1996). **Sosyal Bilimleri Açın**. (Çev: Şirin Tekeli). İstanbul: Metis Yayınları

HARTAVİG, Karin. (1996). **Oral History an İnterdisciplinary Anthology**. Edited by: David K. Dunaway and Willa K. Baum. California: Altamira Press.

HOOVER, Herbert. (1978). **The Past Before Us Contemporary Historical Writing in the USA**. Edited for the American Historical Association by Michael Kammen İthaca and London: Cornell Uni. Press.

JENKINS, Keith. (1997). **Tarihi Yeniden Düşünmek.** (Çev: Bahadır S. Şener). Ankara: Dost Yayınları.

KÖKSAL, Hüseyin. (1997). **İlkokul Öğretmenlerinin Tarih Konularının İşlenişinde Duyuşsal Giriş Özelliklerine İlişkin Tutumları.** Ankara: G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KÖSTÜKLÜ, Nuri. (1999). **Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi.** Konya: Günay Ofset.

MEB. (1995). **İlköğretim Okulu Programı.** Ankara: MEB Yayınları.

MOFFATT, Maurice. (1957). **Sosyal Bilgiler Öğretimi.** (Çev: Nesrin Oran). İstanbul: Maarif Basımevi.

NİCHOL, Jon. (1996). **Tarih Öğretimi.** (Yay.Haz: Mustafa Safran). Ankara

ÖZBARAN, Salih. (1997). **Tarih, Tarihçi ve Toplum.** İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

ÖZOĞLU, S.Çetin. (1987). **Orta Öğretim Kurumlarında Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Sorunları.** Ankara: TED Yayınları.

ÖZTÜRKMEN, Arzu. (1998). *Sözlü Tarihin Yerel Tarih Araştırmalarına Katkısı.* **Yerel Tarih Yarışma Dergisi.**

PAYKOÇ, Fersun. (1991). **Tarih Öğretimi.** Eskişehir: AÖF Yayınları.

PLATO, Alexander Von. (1992). **Memory and Totalitarianism.** Special Editor: Luisa Passerini. London: Oxford Uni. Press.

SAFRAN, Mustafa ve B.Ata. (1998). **Okul Dışı Tarih Öğretimi**. GÜGEF Dergisi. 1 (1).

SAFRAN, Mustafa. (1993). **Ortaöğretim Kurumlarında Tarih Öğretiminin Yapı ve Sorunlarına İlişkin Bir Araştırma** . Ankara: Yayımlanmamış Araştırma.

SİTTON, George ve Başk. (1983). **Oral History A Guide For Teachers**. Austin: Univ. of Texas Press.

SOMERSAN, Semra. (1998). Sözlü Tarih, Araştırmacılık ve Tarih Yazımına Katılım. **Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları Sempozyumu**. Haz: Salih Özbaran. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.

SÖNMEZ, Veysel. (1996). **Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Ankara: Pegem Yayınları.

STANFORD, M. (1994). **A Companion to the Study of History**. Blackwell.

STEİNBERG, S. (1993). *The World Inside the Classroom: Using Oral History to Explore Racial and Ethnic Diversity*. **The Social Studies**, 84 (2). 71-83.

TAN, Mine. (1997). Çocukluğun Tarihi Araştırmalarında Sözlü Tarih Yaklaşımı ve Sözlü Tarihte Bir Çocuk. **Çocuk Kültürü: I.Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri**. Yay.Haz: Bekir Onur, Ankara Üniv. Basımevi.

TEKELİ, İlhan. (1998). **Tarih Bilinci ve Gençlik**. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

THOMPSON, Paul. (1996). **Oral History an İnterdisciplinary Anthology**. Edited by: David K. Dunaway and Willa K. Baum. California: Altamira Press.

THOMPSON, Paul. (1999). **Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih**. (Çev: Ş.Layikel). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

TOGAN, Z.Veli. (1989). **Tarihte Usûl**. İstanbul: Enderun Kitabevi.

TOSH, John. (1997). **Tarihin Peşinde**. (Çev: Özden Arıkan). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

TUNÇAY, Neşe. (Ed.). (1993). **Sözlü Tarih Atölyesi**. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

VANSİNA, Jan. (1991). **Envelopes of Sound, The Art of Oral History**. Edited by: Ronald J. Grele. New York: Greenwood Publishing Group.

WELTON; David ve T. Mallan. (1999). **Children and Their World: Strategies for Teaching Social Studies**. Boston: Houghton Mifflin Company.

EKLER

EK I

GÖRÜŞME HAZIRLIKLARI İÇİN KONTROL LİSTESİ

1. Görüşmeden bir gün önce görüşme yapacağın kişiyi randevuyu hatırlatmak için ara.
2. Tartışma altındaki bölge yada bölgelerin haritalarını götür.
3. Görüşmeye gitmeden önce ses kayıt cihazı ile uygulama yapmak için zaman harca.
4. Yedek pil, kaset, kalem ve kağıt, ve uzatma kablosu götür.
5. Arka plandaki seslerin kaydedilmemesi için mikrofon fitresi götür.
6. Görüşmeye gitmeden önce soruları evde yüksek sesle sorarak pratik yap.
7. Görüşmeye başlamadan önce ne öğrenmek istediğine karar ver.
8. Konu hakkında bilgilen. Görüşmeden önce kendine altyapı oluşturmak için araştırma yap.
9. Açık sorular sor- değişik yollarla cevaplanabilen, derin ve detaylı cevaplar gerektiren sorulardır. Kapalı sorulardan sakın. Bunlar “evet”, ”hayır”, ”doğru”, ”yanlış” gibi cevaplarla sınırlıdır.

Başarılı Bir Görüşme Yapmanın İpuçları

1. Görüşme yapacağınız kişiye sizinle buluşmadan önce konuşacağınız konu hakkında düşünmesini ve ileride araştırmanızda size yardımcı olabilecek kişilerin isimlerini ve telefon numaralarını, ve konuyla ilgili herhangi bir doküman ve fotoğrafı toplamasını söyleyin.
2. konu hakkında bir fikir geliştirmek için zaman harcayın.
3. Görüşmeye başlamadan önce karşıdaki kişiye görüşmenin amacını hatırlat.
4. Ses kayıt cihazı kullanacağını anlat. Neden kullanacağını söyle. Ses kayıt cihazını görüşmeye başlamadan önce denemek için izin iste.
5. Kişinin fotoğrafını çekmende bir sorun olup olmadığını sormayı unutma.
6. İçinde bulunduğunuz mekânın görüşmeyi yürütmek için uygun olup olmadığını sor.
7. Kişinin söylediği her şeyi dinle.
8. Kişiyi detaylı bilgi vermesi için teşvik et.
9. Sabırlı ol. Kişi konudan sapmış olsa da bir süre bu şekilde konuşmasına izin ver.

Zorlukla Karşılaşmamak İçin: Görüşmeden Önce Ele Alınması Gereken Sorular

Kişinin kendisini rahat hissetmesini nasıl sağlayabilirim ve cihazlarımı kontrol ederken onun işbirliğini nasıl kazanabilirim?

İyi bir başlangıç için neler söyleyebilirim?

Görüştüğüm kişi bana yeterince yardımcı olamadığını düşünürse ona ne söylemeliyim?

Eğer kişi konuşmayı başka yöne kaydırır ve sorularıma cevap vermezse ne söylemeliyim?

Görüşme yaptığım kişiyi detaylı bilgi vermeye nasıl teşvik edebilirim?

Sessizlikle nasıl başa çıkabilirim?

Kişi düşünürken ben ne yapmalıyım?

Görüşmeyi bitirmenin en iyi yolu nedir?

SÖZLÜ TARİH PROJELERİNİ DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ

Doküman 1: Sunum

Öğrencinin adı:

Konu:

1. Konunun Gelişimi: Nesnel, uygun, derinlemesine geliştirilmiş konu.
2. Sunuş: Hazırlık ve düzen; organizasyon- giriş, gelişme, sonuç; yaratıcılık.
3. Konuşma Nitelikleri: Düşünceleri vurgulamakta kullanılan ses, göz kontağı, hareketler, kendinden eminliği.
4. Sergileme Yeterliliği: İzleyici sorularına verdiği cevap; tanımlanmış araştırmalar; sorulduğunda o an eklenebilen doğru bilgiler, gerçek, ezberlenmemiş bilgileri aktarmak.

Doküman 2: İLERLEME RAPORU- SÖZLÜ TARİH PROJESİ

Öğrencinin adı:

Proje başlığı:

Teslim tarihi:

İlk görüşmenin konumu.

(Görüşmenin yapıldığı tarih yada ilgili bilgi)

teslim tarihi? İlk kontakt tarihi? Teyit mektubu gönderilmiş mi? görüşme yapılan kişinin ismi? Adresi? Telefonu? Görüşmede sormak için hazırlanan sorular? Öğretmen tarafından kontrol edilen sorular? Görüşme tarihi ve saati? Görüşme yeri ve yol tarifi? Görüşme yapılan kişinin seçilme nedenleri? Ses kayıt cihazı, kaset, kamera, kalem ve kağıt, ve uzatma kablosu var mı?

Doküman 3: EŞ İNCELEMESİ- ARAŞTIRMA RAPORU

Yazar:

Başlık:

Araştırmacı(lar):

Bu formu okuduktan sonra doldurun. Her hangi bir olumsuz cevap için açıklama yazın.

1. Yazar ismini ve adresini belirtmiş mi?
2. Yazar mektupları uygun bir şekilde adreslendirmiş mi?
3. Mektupların içeriği uygun mu ve dil yapısı bakımından doğrumu?
4. Yazar uygun kapanış cümlesi kullanmış mı?
5. Mektuplar doğru imlayla mı yazılmış?(noktalama, ve büyük, küçük harf kullanımı)
6. Yazar imzası var mı?

Görüşme Nüshaları:

1. Görüşülen kişiler açık bir şekilde tanıtılmış mı?
2. Kelimeler standart İngilizce'yle yazılmış mı?
3. Yazar konuşmaları doğru imlalamış mı?
4. Hangi kelimeler atılmalıydı?

Bireysel değerlendirme:

1. Bireysel değerlendirmenin dürüst bir değerlendirme olduğunu düşünüyor musunuz?
2. Bireysel gelişme nasıl geliştirilir?

Doküman 5: SÖZLÜ TARİH PROJESİ- SON BİLGİ TOPLAMA

Öğrencinin adı:

Konu:

1. Araştırma raporu
 - Konunun gelişimi (nesnel, uygun, derinlemesine geliştirilmiş konu)
 - Organizasyon (giriş, gelişme ve sonuç)
 - Kaynakların ilişkilendirilmesi (röportajlar)
 - Kütüphane kaynakları (3 tane)
 - Kaynakların doğru belirtilmesi
 - Bibliografinin ve kaynakçanın uygun formatı
2. Nüshalar ve Resimler

- Her görüşmenin giriři
 - Resimlerin açıklamaları
 - Soru listeleri
 - Yazılı kopyalar
3. Mektuplar
 4. Bireysel değerlendirme

YORUMLAR:

NOT:

Sosyal bilimler öğretmeni

İngilizce öğretmeni (Crocco, 1998:19-24).

EK II

SÖZLÜ TARİH KAYITLARINI DEĞERLENDİRMEK İÇİN KRİTER
(85 PUAN)

Öğrenci:	Tarih:
Dersin adı:	Ders kodu ve sınıfı:
1. Öğrenci Görüşme Konusunun İşaretlenmesi

Büyük çöküntü (1929)	Savaş Gazisi
Göç	Diğer (Tanımlar)
 2. Kaset kaydı uygun bir şekilde etiketlenmiş mi? (4 puan)

a. Görüşmeci	c. Görüşmenin konusu
b. Görüşme yapılan kişi	d. Görüşmenin tarihi
 3. Kayda giriş (6 puan)

Görüşmeci yapar:

 - a) Kendini tanımlama
 - b) Tarih verme
 - c) Görüşme yapılan kişiyi tanımlama
 - d) Görüşmenin amacını tanımlama

- e) Görüşmenin yerini tanımlama
- f) Biyografi taslağı özeti için görüşme sorusu

4. Görüşme teknikleri (30 puan)

Anahtar: devamlı hemen hemen genellikle hemen hemen hiç

	<u>devamlı</u>			<u>hiç</u>	
	5	4	3	2	1
a) Görüşmeci kişisel sorular sorarmı?	5	4	3	2	1
b) Görüşmeci yönlendirici sorular sormaktan kaçınır mı?	5	4	3	2	1
c) Gerekğinde görüşmeci ayrıntı sormak için istekli görülür mü?	5	4	3	2	1
d) Görüşmeci soru sorarken uzun cevapları ortaya çıkarır mı?	5	4	3	2	1
e) Görüşmeci ön yargılı yorumlar yapmaktan kaçınır mı?	5	4	3	2	1
f) Görüşmeci konu hakkında iyi bilgiye sahip mi?	5	4	3	2	1

5. Görüşme Stili (20 puan)

a) Görüşmeci aceleciliğe yaklaştırmaktan kaçınır mı?	5	4	3	2	1
--	---	---	---	---	---

b) Görüşmeci anlatıcının sözünü kesmekten sakınır mı?

5 4 3 2 1

c) Görüşmeci (yeri geldiğinde yapılabilecek dalkavukluktan) faydalanmada isteki görünür mü?

5 4 3 2 1

d) Görüşmeci kaydı geçersiz yere başlatır ve/veya durdurur mu?

5 4 3 2 1

6. Kaydın ses kalitesi (10 puan)

1) Görüşmecinin çevresi tahmin edilmiş dikkati dağıtıcı unsurlardan arındırılmış mı?

5 4 3 2 1

2) Serbest kaydın işitilebilmesi zor mudur? Zor duyulur, bir bölümü, silinmiş, vesaire

5 4 3 2 1

7. Öğretmenin görüşmenin tarihi değerlerini yorumlaması (15 puan)

Mükemmel

İyi

Orta

Zayıf

15-14-13-12

11-10-9-8 7-6-5-4

3-2-1

Kaydın uzunluğu (süre)

Toplam puan

8. Yorumlar:

KAĞITLARIN DEĞERLENDİRME KRİTERİ?

Öğrenci:

Tarih:

Dersin adı:

Dersin kodu ve sınıfı:

1. Kağıtların okunurluğu (20 puan)

Her zaman hemen hemen bazen hemen hemen hiç

Her zaman

hiç

5

4

3

2

1

- A. Yanlış girişler ve duraksamalar giderilmiş
- B. Gramatik formu noktalama, yazım, paragraf
- C. Düzeltilmiş isimler, tarihler etc.
- D. Kağıtların akışı (teyp kayıtlarıyla uygunluğu)

2. Kağıtların Formu

- A. Kapak
- B. Görüşmecinin ve görüşülen kişinin isimlerinin baş harfi büyük yazılmış mı?
- C. Kağıtlar önemli kişiler; yer ve nesneler için düzenlenmiş mi?

3. Yorumlar:

Bu üç tekniği kullanarak öğretmen daha tutarlı ve başarılı bir şekilde sözlü tarih değerlendirmesi yapar.(Sitton, Mehaffy ve Davis, 1983: 114)